

Zo zie ik het!

Een slechtziende peuter in de groep

BARTIMEUS REEKS

Bartiméus wil kennis en ervaring over de mogelijkheden van mensen met een visuele beperking vastleggen en verspreiden. De Bartiméus reeks is daar een voorbeeld van.

Colofon

Bartiméus

Van Renesselaan 30A
3703 AJ Zeist
Nederland
Tel. (088) 88 99 888
Email: info@bartimeus.nl
www.bartimeus.nl

Auteurs:

Katinka Bakker
Minette Roza
Mariska Stokla-Wulfse

Met dank aan:

Jannemieke van Wolferen
Ellen Bosdijk
Yvonne Leeman
Ingrid Zijlstra
Mary Janssen
Marieke Scheuneman
Karin Wijsman

Fotografie:

Mary Janssen, Inge Dijkstra en Katinka Bakker

'Deze digitale uitgave is gebaseerd op de eerste druk met
ISBN 978-90-71534-56-0'

Copyright 2008 Bartiméus

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Woord vooraf

Dit toegankelijke en praktisch geschreven boekje over de omgang met slechtziende peuters in kinderdagverblijven en peuterspeelzalen is samengesteld door twee ontwikkelingsbegeleiders van Bartiméus. Met deze uitgave komt belangrijke informatie in gedrukte vorm beschikbaar voor de ouders van visueel gehandicapte kinderen en voor medewerkers van peuterspeelzalen en dagverblijven.

De informatie is ontleend aan een bijzondere bron: de directe dienstverlening aan kinderen met een visuele beperking. Ontwikkelingsbegeleiders beschikken over kennis en ervaring in de benadering van slechtziende kinderen, opgedaan in de ambulante begeleiding van de kinderen. Daarnaast bezitten zij ook expertise op het gebied van kennisoverdracht naar ouders en professionals.

Het vastleggen en verder verspreiden van deze praktijkkennis is één van de doelstellingen van Bartiméus. De auteurs leveren met dit boekje hieraan een belangrijke bijdrage. Zij bieden een overzichtelijk document, dat gemakkelijk ter hand zal worden genomen door degenen voor wie het bedoeld is.

Ria de Nooij
manager Dienstverlening.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
1 De slechtzienende peuter	9
1.1 Wat is slechtzienendheid?	11
1.1.1 Gezichtsscherpte	11
1.1.2 Gezichtsveld	11
1.2 Wat ziet de slechtzienende peuter?	11
1.3 Lichtomstandigheden	13
1.4 Het dragen van een bril	14
2 Omgaan met een slechtzienende peuter	15
3 Kijken	19
3.1 Kijken naar het kijken	20
3.2 Zorgvuldig kijken	21
3.2.1 Ideeën om te doen	21
4 Het eerste bezoek	25
4.1 Kennis maken	26
4.2 Verkenning van de ruimte	26
4.3 De daadwerkelijke start	28
5 De Kring	29
5.1 De organisatie van de kring	30
5.2 Namen noemen	30
5.3 Kringgesprek	31
5.4 Voorlezen	31
5.5 Liedjes	32
6 Communicatie	35
6.1 Lichaamstaal	36
6.2 Taalontwikkeling	37
7 Spelen	39
7.1 Spel van slechtzienende kinderen	40
7.2 Samen spelen	42
7.3 Binnen spelen	42
7.3.1 Ideeën om binnen te doen	43
7.4 Buiten spelen	46
7.4.1 Ideeën om buiten te doen	47

8	Bewegen	49
	8.1 Ideeën om te bewegen	50
9	Op eigen benen	53
	9.1 Aanleren van nieuwe vaardigheden	54
	9.2 Zelfredzaamheid in de groep	56
10	Eropuit	61
	10.1 Contact met de buitenwereld	62
	10.1.1 Ideeën om te doen buiten de deur	62
11	Feestjes	67
	11.1 Verjaardagsfeestje	68
	11.2 Sinterklaas	70
	11.3 Kerstmis	72
12	Cerebrale visusstoornis (CVI)	75
	12.1 Kijkgedrag bij CVI	76
	12.2 Wat kun je doen voor een kind met CVI?	77
13	Van peuter naar kleuter	79
	13.1 Een basisschool kiezen	80
14	Twijfels	83
	Adressen	85
	Lijst van geraadpleegde boeken	86

Inleiding

Veel peuters gaan naar een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf. Dit geldt ook voor slechtziende peuters. Als leidsters voor het eerst met een slechtziende peuter te maken krijgen, komen er vaak allerlei vragen boven. Zal de peuter niet overal tegenaan lopen, wat ziet hij eigenlijk precies, kan hij wel meedoen met de andere kinderen? Moet je ergens speciaal rekening mee houden of juist zo gewoon mogelijk doen?

Dit boek is in eerste instantie geschreven voor leidsters van kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. Het wil een praktische handreiking geven in de omgang met en de benadering van slechtziende peuters. Het boek bevat informatie over de verschillende dingen die je kunt tegenkomen wanneer je een slechtziende peuter in de groep gaat begeleiden. Verder bevat het suggesties hoe je kunt inspelen op een slechtziend kind in je groep en kleine anekdotes.

Tegelijkertijd is dit boek ook interessant voor ouders, omdat veel van de informatie thuis bruikbaar is.

De hoofdstukken zijn afzonderlijk van elkaar te lezen. Het eerste hoofdstuk bevat algemene informatie over slechtziendheid en wordt gevolgd door een hoofdstuk met adviezen over omgang en benadering. In hoofdstuk drie wordt besproken hoe je het kijkgedrag van een slechtziende peuter kunt observeren. De resterende hoofdstukken hebben betrekking op de activiteiten die op de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf plaatsvinden. Het boek besluit met de overgang van peuter naar kleuter en wat de leiding te doen staat bij twijfels.

De ontwikkeling van slechtziende peuters verloopt vaak voorspoedig. Toch is er een kans dat zij door hun verminderde zicht informatie missen. Ze hebben soms wat extra hulp nodig van de volwassenen. In dit boek wordt beschreven hoe die hulp gegeven kan worden.

We wensen iedereen veel plezier met het gebruik van dit boek.

Katinka Bakker
Minette Roza
Mariska Stokla-Wulfse

1 De slechtziende peuter

'Kijk, een vogel', roept Michel en hij wijst naar ietsdat hij verderop op de grond ziet. De leidster moedigt hem aan om er naar toe te gaan. Als hij dichterbij komt om de vogel beter te bekijken, blijkt het een opwaaiend stuk papier te zijn.

Peuters houden van liedjes zingen en spelletjes doen. Ze herinneren zich voorwerpen en mensen en ze kennen al een heleboel woorden. Ze ontwikkelen zich in een razend tempo. Peuters van twee durven zich al een klein beetje los te maken en zelf iets uit te proberen, ze maken eigen plannetjes. Anderhalf jaar later is hun woordenschat uitgebreid, praten ze in zinnen, kunnen ze zich langer concentreren en draait de wereld niet meer om hen alleen. Ze ontdekken langzamerhand hoe ze met anderen om kunnen gaan, beginnen met het sluiten van vriendschappen en vinden het leuk om te helpen. Voor een peuter wordt de wereld om zich heen geleidelijk groter.

Al kijkend doet het kind de hele dag informatie op. Het krijgt aandacht voor wat anderen doen en ziet hoe andere kinderen in de zandbak spelen of met een theeserviesje in de weer zijn. Zijn inzicht in de 'samenhang der dingen' wordt steeds uitgebreider. Er zijn echter ook peuters die minder goed kunnen zien. Voor deze slechtziende peuters is de samenhang der dingen niet vanzelfsprekend. Voor hen is het vaak niet mogelijk om goed en gedetailleerd waar te nemen op grotere afstand. Bovendien hebben ze meestal problemen met het krijgen van overzicht in dagelijkse situaties. In dit hoofdstuk wordt uitgelegd wat onder slechtziendheid wordt verstaan.

1.1 Wat is slechtziendheid?

Slechtziendheid is een verzamelnaam voor allerlei beperkingen van het zien. Het zien wordt bepaald door de gezichtsscherpte en het gezichtsveld. Om goed te kunnen zien, heb je een goede gezichtsscherpte en een voldoende groot gezichtsveld nodig. Er is sprake van slechtziendheid als een gezichtsscherpte wordt gemeten van minder dan 0.3 (30%) en/of een gezichtsveldbeperking van dertig graden of minder. We gaan nader in op de betekenis van deze twee begrippen.

1.1.1 Gezichtsscherpte

De gezichtsscherpte wordt doorgaans gemeten door een arts. Meestal worden kaarten gebruikt waarop letters of andere figuren van groot naar klein staan afgebeeld. Bij kinderen worden hier vaak plaatjes voor gebruikt. Hoe kleiner de letters of afbeeldingen zijn die het oog kan onderscheiden, hoe hoger de gezichtsscherpte is. De gezichtsscherpte wordt uitgedrukt in een getal. Iemand die goed ziet, heeft een normale waarde, namelijk 1.0. Er wordt ook wel gezegd dat diegene honderd procent ziet. Heeft een peuter een gezichtsscherpte van tien procent dan wil dit het volgende zeggen: hij kan kleine voorwerpen of afbeeldingen onderscheiden op een afstand van één meter, die een goedziend iemand kan onderscheiden op een afstand van tien meter. De gezichtsscherpte zegt dus niets over wat je niet kunt zien. Het is niet zo dat iemand met een gezichtsscherpte van vijftig procent de helft mist. Gezichtsscherpte zegt juist iets over wat je wél kunt zien op een bepaalde afstand.

1.1.2 Gezichtsveld

Het gezichtsveld is het overzicht wat je van de omgeving hebt als je gericht naar één punt kijkt. De grootte van het gezichtsveld wordt uitgedrukt in graden. Bij iemand die goed ziet, is het gezichtsveld ongeveer 180 graden. Is de omvang dertig graden of kleiner dan heb je een forse gezichtsveldbeperking en is er sprake van slechtziendheid.

1.2 Wat ziet de slechtziende peuter?

Het zou prettig zijn als we precies wisten wat een slechtziende peuter ziet. Helaas is dat onmogelijk. Er zijn verschillende aandoeningen die slechtziendheid veroorzaken en iedere aandoening geeft andere beperkingen in de manier van zien.

Hier volgen enkele voorbeelden.

Anna gaat al een jaar naar de peuterspeelzaal. Ze heeft net een boekje uitgezocht en loopt gericht naar de bank om dit samen met de leidster te lezen. De leidster vraagt of Anna het plaatje van de poes aan kan wijzen. Tijdens het bekijken van

de bladzijde gaat Anna dicht met haar gezicht naar het boekje. Anna kan anders niet genoeg de verschillen tussen de plaatjes in het boek onderscheiden.

Wat is er met Anna aan de hand? Anna heeft een gezichtsscherpte van 0.1. Zij heeft moeite met het zien van details. Wil ze het toch zien, dan moet ze dicht naar het voorwerp dat ze bekijkt toe, ze moet de kijkafstand verkleinen. Ze kan de weg in de peuterspeelzaal aardig vinden, omdat ze weinig problemen heeft met het zien van grote vormen en ze de ruimte van de peuterspeelzaal al goed kent. Voor haar oriëntatie in de ruimte is het niet nodig om kleine details te kunnen onderscheiden.

Robin zit op een donkere plek, onder de box van het kinderdagverblijf, lekker te spelen met autootjes. Omdat het mooi weer is, worden alle kinderen mee naar buiten genomen. Robin wil eigenlijk niet buitenspelen, maar hij wordt door de leidster meegenomen naar de rand van de zandbak. Hier gaat Robin zitten. Hij knijpt zijn ogen dicht en speelt niet meer.

Wat is er aan de hand met Robin? Hij is lichtschuw. Hij heeft last van fel licht en ziet dan heel weinig of niets meer. Dat kan bijvoorbeeld komen doordat hij een aandoening heeft waardoor er te veel licht in het oog komt, zoals bij albinisme.

Daan bevindt zich in het kinderdagverblijf. Hij heeft net een boterham met hagelslag gegeten en plakt de overgebleven hagelslagjes die op tafel liggen aan zijn vingers. Daarna staat hij op van zijn stoel en loopt voorzichtig naar de kraan om zijn handen te wassen, met zijn handen voor zich uit om nergens tegenaan te stoten.

Wat is er met Daan aan de hand? Daan heeft een gezichtsveld van vijftien graden, waardoor hij veel minder waarneemt van de ruimte om zich heen. Hierdoor heeft hij moeite met het zich verplaatsen in de ruimte. Kleine details die binnen zijn gezichtsveld vallen, zoals de hagelslagjes, kan hij wel zien.

De peuterleidster wil dat de kinderen buiten gaan spelen. Ze vraagt of alle kinderen hun jasje van de kapstok op de gang willen pakken. Julia loopt vlot naar de deur van de gang maar durft dan niet verder te lopen.

Wat is er aan de hand met Julia? Julia is nachtblind, waardoor ze slecht zicht heeft in schemer en donker. Het licht op de gang was niet aan waardoor Julia niet goed meer kon zien en onzeker werd.

Uit deze voorbeelden blijkt dat slechthoortheid ook beïnvloed wordt door de situatie waarin de peuter zich bevindt. In hoeverre de slechthoortheid de peuter beïnvloedt, wordt verder ook bepaald door andere factoren. Denk hierbij aan zijn intelligentie, conditie, interesse en karakter.

1.3 Lichtomstandigheden

Voor de meeste peuters die slecht zien, is een goede en gelijkmatige verlichting van de omgeving van groot belang. De lichtomstandigheden die nodig zijn om zo goed mogelijk te kunnen zien, verschillen per kind. Het ene kind zal baat hebben bij veel licht, terwijl een ander kind de meeste baat heeft bij een schemerig hoekje.

Toch zijn er wel een aantal algemene aandachtspunten te geven als we het hebben over goede verlichting:

- Als een peuter slecht ziet, zijn overgangen van licht naar donker en andersom meestal erg vervelend. Het is voor het kind plezierig indien er op alle plaatsen een goede en gelijkmatige basisverlichting is. Denk hierbij aan de speelruimte, maar ook aan de gang, de verschoonruimte en de toiletten. Zonlicht en schaduwen op de tafel en vloer kunnen het kijken en herkennen moeilijker maken. Een goede zonwering is dan prettig.
- De lichtopbrengst van verlichting wordt uitgedrukt in lux. Voor een goede omgevingsverlichting volstaat meestal een lichtopbrengst van 500 lux. Voor taakverlichting, zoals die nodig is bij het maken van een puzzel of bij knutselen aan tafel, is 1000 lux prettig.

- Als een peuter aan tafel zit of op de grond speelt, is daglicht van opzij het prettigst. Wanneer het daglicht van achteren komt, zit de peuter in zijn eigen schaduw te spelen. Komt het daglicht recht van voren, dan kan dit tegenlicht verblindend werken.
Deze aanbeveling heeft één uitzondering: peuters die lichtschuw zijn, hebben de meeste baat bij een plekje op de grond of aan tafel waarbij het daglicht juist van achteren komt.
- Recht in de zon of in een lamp kijken heeft een verblindend effect. Dit geldt ook voor spelen aan een tafel of op een grondoppervlakte die glimt of spiegelt.

1.4 Het dragen van een bril

Een veel gestelde vraag is of een bril de slechtziendheid op kan lossen. Slechtziendheid is echter niet met een bril te verhelpen. Sommige slechtziende peuters dragen wel een bril, omdat zij met die bril veraf of dichtbij toch iets scherper kunnen zien.

2 Omgaan met een slechtziende peuter

Daan van ruim twee jaar wordt door zijn vader naar de nieuwe groep op het dagverblijf gebracht. Hij wordt enthousiast door de leidster begroet. Daan richt even zijn hoofd op en kijkt langs de leidster. Daarna kruipt hij achter zijn vader en blijft hem aan zijn benen vasthouden, zijn hoofd naar benedengebogen.

Over het algemeen gaan peuters als ze een jaar of twee zijn naar een peuterspeelzaal, of ze gaan al naar een kinderdagverblijf. Voor de meeste groepsleidsters zal het de eerste keer zijn dat ze een slechtziende peuter in de groep krijgen. Hoe ga daarmee om? Waar moet je op letten? Moet je ergens speciaal rekening mee houden? In het kort kan de volgende stelregel worden aangehouden: gewoon waar het kan, aanpassen waar dat nodig is. Wat verstaan we daaronder? Hierna volgt een korte opsomming van een aantal aandachtspunten waarmee je rekening kunt houden tijdens de omgang met een slechtziende peuter. Verderop in het boek komen ze uitgebreider aan de orde.

- Laat een slechtziende peuter meedoen met het dagprogramma. Voor alle kinderen is het fijn om zo zelfstandig mogelijk te zijn. De slechtziende peuter heeft soms wat extra hulp nodig, maar er is veel dat hij zelf kan. Vooral als hij in het begin geholpen wordt om te leren waar alles te vinden is.
- Het is goed je te realiseren dat kijken voor slechtziende kinderen veel tijd en inspanning kost.
- Een peuter die niet goed ziet, mist vaak het overzicht. Dit geldt voor het overzicht over een grote ruimte, zoals de groepsruimte of buitenspeelplaats. Maar het is ook van toepassing op het overzicht over een bladzijde uit een boek of het overzicht over de tafel.
- Slechtziende kinderen hebben meer moeite met het zien van voorwerpen op afstand dan hun goedziende leeftijdsgenoten. De details ontgaan hen. Verkorting van de kijkaafstand helpt. Een slechtziende peuter zal het moeilijk vinden van een afstand op te merken waar de kleurpotloden in de kast liggen. Pas als hij dichtbij is, zal hij ze zien. Hetzelfde geldt voor het aflezen van gezichtsmimiek. Van veraf zal hij niet zien dat je lacht, van dichtbij wel.
- Voor de meeste kinderen die slecht zien, is het erg belangrijk dat de ruimte goed en gelijkmatig verlicht is.
- Een groot contrast in kleuren is gemakkelijker te zien. Een slechtziende peuter kan een gele bal op een blauw kleed gemakkelijker vinden dan een groene bal op een blauwe grond. Heldere kleuren zijn bovendien beter waar te nemen dan pasteltinten. Rustige, effen oppervlaktes zijn prettiger dan oppervlaktes met veel kleine details in allerlei kleuren.
- Het kan de peuter ontgaan als er tegen hem wordt gepraat, omdat hij niet ziet dat hij wordt aangekeken. Het helpt hem als eerst zijn naam genoemd wordt. Ook is het prettig als hetzelfde wordt gedaan bij de andere kinderen. Zo weet hij het ook wanneer er niet tegen hem gepraat wordt.
- Slechtziende kinderen kunnen schrikken als ze onverwachts worden aangeraakt of worden opgetild. Het is minder bedreigend als je jezelf eerst laat horen en zegt wat je gaat doen.

- 'Hier' en 'daar' zijn moeilijke begrippen als je niet goed ziet. Een slechtziende peuter zal je niet goed begrijpen als je tegen hem zegt dat 'daar' de tekenvellen liggen. Het zal beter gaan als je zegt dat ze 'op het kastje bij het raam' liggen.
- Kinderen die slecht zien, kun je leren de informatie die ze missen, te compenseren. Je kunt ze actief gebruik laten maken van hun geheugen, tast, gehoor en reuk.

3 Kijken

De leidster heeft alle net gemaakte tekeningen opgehangen in de groep en vraagt aan Nina: 'Heb je gezien dat ik je tekening heb opgehangen?' Nina zegt 'ja', maar kan haar eigen tekening niet van de andere tekeningen onderscheiden.

Iedereen die te maken heeft met een slechtziende peuter probeert zich een voorstelling te maken van wat het kind precies ziet. Regelmatig zal aan de peuter gevraagd worden: 'Zie je dat?' Meestal zal hij 'ja' zeggen. En dat klopt ook, want hij ziet wel iets, maar hij ziet het niet zo precies als een goedziende volwassene. Realiseer je dat het hij ook 'ja' kan zeggen uit gewoonte, omdat er een vraag aan hem gesteld is. Een slechtziende peuter weet niet hoe het is om wél goed te zien en kan zich daar ook geen voorstelling van maken. 'Zeg het maar als je het niet goed kunt zien', is voor hem een weinig zinvolle opmerking. In zijn eigen beleving ziet hij goed.

In eerste instantie kan het erop lijken dat de slechtziende peuter best veel ziet. Wanneer je echter goed naar hem kijkt, blijkt hij toch veel details te missen, minder overzicht te hebben en minder na te doen. Hierdoor krijgt hij minder informatie dan de andere kinderen om hem heen. Peuters leren immers vooral door wat ze om zich heen zien en door wat volwassenen en andere kinderen doen.

3.1 Kijken naar het kijken

Door goed naar het kind te kijken, met hem bezig te zijn en met hem te praten, kun je een idee krijgen van wat hij wel en niet ziet. We geven hierna een aantal voorbeelden van hoe je hier extra aandacht aan kunt besteden.

Bekijk samen eens een prentenboek. Vraag waar de oren, de poten, de ogen en de neus van de poes te vinden zijn. Laat een plaatje van een olifant zien en laat het kind de staart aanwijzen. Wat is op een plaatje het verschil tussen een hond en een geit? Zo kun je erachter komen welke onderdelen van het plaatje door het kind worden gemist. Let goed op wanneer de peuter het beste op je mimiek reageert. Ben je vlakbij hem en valt het licht op je gezicht terwijl je naar hem lacht? Of ben je op een paar meter afstand, sta je bij het raam en knipoog je naar hem? Waarschijnlijk reageert het kind in beide situaties anders. In het eerste geval kan hij je gezichtsuitdrukking beter onderscheiden door de korte kijkafstand en de goede lichtomstandigheden. In de tweede situatie is je mimiek veel moeilijker te zien. Het kind kijkt tegen het licht in, de knipoog gaat snel en de afstand is groot.

Nog meer informatie over de manier van kijken van de peuter kun je krijgen door jezelf de volgende vragen te stellen:

- Hoe is de ruimte verlicht en verandert er iets in het kijken van de peuter als het licht aangepast wordt?
- Hoe erg moet de peuter zich inspannen om iets goed te zien en voor welke kijkafstand kiest hij zelf?
- Hoe is zijn interesse in een voorwerp? Heeft dit te maken met kleur, grootte en afstand?

- Hoe is zijn concentratie op dat moment?
- Heeft hij baat bij grote kleurcontrasten?
- Heeft hij genoeg tijd gekregen om het goed te zien?
- Hoeveel tijd neemt het kind zélf om iets goed te zien?
- Als er veel afleidende voorwerpen of mensen om hem heen zijn, gaat het kind dan minder geconcentreerd kijken?

3.2 Zorgvuldig kijken

Een peuter die weinig ziet, kan de neiging hebben om vluchtig naar voorwerpen en plaatjes te kijken. Het is eigenlijk nodig dat een peuter de tijd neemt om geconcentreerd en precies te kijken, om een goed beeld van een voorwerp of een plaatje te krijgen. Het is goed mogelijk om hem hierbij te helpen. Hier volgen enkele ideeën.

3.2.1 Ideeën om te doen

- Laat het kind de kijkafstand bepalen door hem zelf het boek of het voorwerp vast te laten houden. Sommige kinderen bekijken iets van zeer nabij. Je hoeft niet bang te zijn dat dit schadelijk is voor de ogen.

- Bekijk spelenderwijs maar systematisch samen de plaatjes, van links naar rechts en van boven naar beneden. Zo zal hij minder snel iets missen van de afbeelding.
- Dek een deel van de pagina af met een vel papier. Zo kan hij zich echt richten op het plaatje waar het om gaat.
- Leer de peuter om de tijd te nemen om iets goed te bekijken. Als er verschillende onderdelen zijn, laat hem dan niet te snel overstappen op een volgend onderdeel.
- Laat het kind benoemen wat hij ziet en stel daar vragen over. 'Wat goed dat je de neus van de koe hebt gezien, welke kleur heeft die neus?'
- Leer de peuter onderdelen van plaatjes op een logische plek te zoeken. De wielen van een auto vind je meestal onder de auto. De oren van een dier meestal bovenop de kop.
- Laat de peuter aanwijzen waar hij naar kijkt, zo kan hij het zelf ook gemakkelijker terugvinden, als hij even is afgeleid.
- Begrens het oppervlak waar iets te zien is. Leg puzzelstukjes of plaatjes van de lotto op een effen en mat dienblad. Je kunt ook een vel papier gebruiken dat qua kleur contrasteert met de ondergrond.

Veel slechtziende peuters hebben moeite met het maken van oogcontact. Het lijkt soms wel of ze over of langs iemand heen kijken. Vaak is dat ook zo. Het kijken naar de ogen vraagt veel van de detailwaarneming en het vermogen om je blik ergens op te fixeren. Het is wel belangrijk dat de peuter leert om naar het gezicht, en dan het liefst naar de ogen, van iemand te kijken. Op een speelse manier kan hier aandacht aan worden besteed.

- Doe eens een schootspelletje met het kind. Zijn gezicht naar jou toe en het liefst heel dichtbij. Vraag het kind om jouw ogen aan te wijzen, de mond, de neus, de haren enzovoort. Het liedje 'dit zijn je wangetjes en dit is je kin', kan goed ter ondersteuning worden gebruikt.
- Vraag de peuter om je na te doen als je de ogen sluit, knipoogt, de tong uitsteekt, lacht of boos kijkt. Je kunt ook vragen om te vertellen wat hij aan jouw gezicht ziet.
- Je kunt je eigen gezicht extra accentueren door felle lippenstift of oogmake-up op te doen. Een clownsneus of een felgekleurde pet trekt de aandacht naar het gezicht. Schmink iets op je gezicht en vraag of de peuter ziet wat het is.
- Kijk samen in de spiegel. Ook hierbij kun je imitatiespelletjes en aanwijsspelletjes doen. Een spiegel is vaak al fascinerend voor hele jonge kinderen.
- Neem de tijd en de juiste afstand en maak oogcontact op ooghoogte met het kind. Vraag, eventueel, of hij je aan wilt kijken, zeker als je niet boos bent!

- Bij jonge peuters kun je tijdens het verschonen op de aankleedtafel proberen oogcontact te maken door heel dichtbij te komen met je gezicht. Let er hierbij op dat de peuter niet verblind wordt door hinderlijke verlichting die zich boven jou bevindt.

Het helpt als bij al deze spelletjes je gezicht goed verlicht is en het kind niet tegen het licht in hoeft te kijken.

4 Het eerste bezoek

Sanne gaat voor het eerst naar de peuterspeelzaal. Ze hebben afgesproken dat Sanne met haar moeder komt als alle kinderen al weg zijn. Sanne stapt enthousiast de ruimte in en vraagt of er ook poppen zijn. De leidster begroet haar en brengt Sanne naar de poppenhoek.

Het spannende moment komt in zicht dat de peuter voor de eerste keer naar een peuterspeelzaal gaat of begint in de peutergroep van een kinderdagverblijf. Een goede voorbereiding op deze intrede in de groep is belangrijk.

4.1 Kennis maken

Het is gebruikelijk de ouders vooraf uit te nodigen voor een kennismakingsgesprek. Het eerste doel is natuurlijk om kennis met elkaar te maken, maar verder is zo'n kennismakingsgesprek een moment waarop ouders veel kunnen vertellen over hun zoon of dochter. Wat is zijn karakter, is hij nieuwsgierig, afwachtend, druk, vrolijk of verlegen? Waar liggen zijn interesses? Hoe wordt er thuis met het kind omgegaan? Wat voor invloed heeft de slechtheid op zijn ontwikkeling en manier van doen? Waarin uit zich zijn slechtheid? Heeft hij moeite met detailwaarneming of een beperkt gezichtsveld? Heeft hij last van veel licht? Wat ziet de peuter wel goed en waar heeft hij meer moeite mee?

Je kunt de ouders vertellen over het reilen en zeilen van de groep, zoals de start van de ochtend, de kring, de activiteiten die er plaatsvinden, hoeveel kinderen er in de groep zitten, enzovoort.

Het is van belang dat je tijdens dit gesprek de tijd neemt om samen uit te wisselen hoe er ingespeeld kan worden op de visuele beperking van het kind. Aarzel niet om de ouders vragen te stellen over de slechtheid van het kind. Spreek af hoe je elkaar gaat informeren over het verloop van de dag en over bijzonderheden die thuis hebben plaatsgevonden. Het bijhouden van een schriftje kan een goed hulpmiddel zijn. Ook kun je aangegeven wat een prettig moment is om elkaar even rustig te spreken.

4.2 Verkenning van de ruimte

Voor het kind is het plezierig om van tevoren een beeld te krijgen van de plek waar hij de komende tijd geregeld naartoe zal gaan. Overleg met de ouders wanneer ze samen met hun kind een eerste bezoek kunnen brengen aan de groep. Spreek het liefst af op een tijdstip dat er geen andere kinderen aanwezig zijn en kort voor het moment dat het kind daadwerkelijk gaat beginnen in de groep. Het kind kan zo op zijn gemak de nieuwe ruimte verkennen en met je kennismaken. Begroet het kind op korte afstand, zodat hij je gezicht goed kan zien. Ga op je hurken zitten, zodat je op ooghoogte bent.

Toon de stoeltjes in de kring, loop naar de verschillende speelhoeken en benoem wat je daar kunt doen. Geef het kind wat materiaal in handen en vertel er iets over. Zo kan hij ondertussen aan je stem wennen. Loop met hem mee naar de wc en laat hem zelf het licht aandoen. Bekijk samen de kapstok en spreek een gemakkelijk te vinden plekje af waar de peuter zijn jas kan hangen, zoals het

eerste haakje. Zet eventueel een mandje onder de kapstok om zijn wanten, muts en sjaal in te doen. Een contrastrijke sticker helpt ook hem om dit plekje weer terug te vinden. Vergeet ook de buitenspeelplaats niet. Wandel daar met het kind overheen. Waar is de zandbak, is er een glijbaan en waar is de deur om weer naar binnen te gaan? Denk verder ook aan de slaapruiimte op het kinderdagverblijf. Een eerste verkenning kan veel onzekerheid wegnemen bij een slechtziend kind in een toch al zo nieuwe situatie.

Sommige peuters bezoeken vanaf de babytijd een kinderdagverblijf. Deze informatie is dan van belang op het moment dat het kind van de baby- naar de peutergroep gaat. Het is een idee om eerst een keer te gaan kijken op de babygroep. Je kunt dan zien hoe er met het kind omgegaan wordt.

4.3 De daadwerkelijke start

De dag is aangebroken dat het kind voor de eerste keer echt naar de groep gaat. Stel de ouders voor om hier met hun kind van tevoren over te praten: 'Je gaat zo naar de peuterspeelzaal. Weet je nog dat we daar al een keer geweest zijn? Er zijn vandaag nog meer kinderen. Waar zou je graag mee willen spelen?'

Het is aan te raden om te vragen of een van de ouders de eerste keer de hele ochtend in de groep wil blijven. Zodoende kan deze ouder het kind ondersteunen en begeleiden bij het kennismaken met de groep, het verloop van het programma en het vinden van zijn weg in de ruimte. Later is het handig als de vader of moeder weet hoe het er op de groep aan toegaat, zodat deze gerichte vragen aan hun kind kan stellen.

Het is afhankelijk van het kind of dit de tweede keer al zonder zijn ouder durft te blijven of dat het moet worden afgebouwd.

Het is een idee om aan ouders te vragen of ze hun kind op tijd naar de groep willen brengen. Liever iets te vroeg dan aan de late kant. Het kind heeft zo de kans om te wennen aan de nog niet zo volle ruimte. Bovendien hebben de ouders dan de tijd om hem op gang te helpen met zijn spel, te vertellen wie er nog meer binnenkomen en om goed afscheid te nemen. Spreek met de ouders af dat zij duidelijk afscheid nemen van hun kind. Laat het afscheid niet te lang duren. Een afscheidskus betekent ook echt weggaan. Je kunt het kind natuurlijk ook zijn ouder uit laten zwaaien. Het is handig om dit meteen vanuit de ruimte te laten gebeuren in plaats van voor het raam. Dit in verband met de korte kijkafstand die het kind mogelijk nodig heeft. Je ouders herkennen aan de andere kant van bijvoorbeeld een raam is heel moeilijk voor een slechtziend kind.

Een andere mogelijkheid is om de ouder het kind op te laten tillen en hem aan jou 'over te dragen'. Dit is ook een duidelijke overgang. Het is voor het kind plezierig als de ouders op tijd zijn bij het ophalen.

Het volgen van een ochtend op de peuterspeelzaal kan voor een slechtziend kind behoorlijk inspannend zijn. Intensief kijken kost energie en afkijken wat anderen doen, gaat niet zo gemakkelijk als je minder kunt zien. Het is goed om met elkaar in de gaten te houden of een hele ochtend wel haalbaar is. Misschien moet de peuter de eerste tijd niet de hele ochtend komen. Voor het kind geeft het duidelijkheid als het op een vast moment wordt opgehaald. Je kunt de ouders ook tussendoor laten bellen om te informeren hoe het gaat.

5 De Kring

In de kring zingen de kinderen een liedje en ondertussen imiteren ze de gebaren die de leidster voordoet. Nick kijkt ingespannen naar het meisje naast hem, naar de bewegingen die zij maakt. Hierdoor is Nick steeds iets later met het maken van de gebaren dan de andere kinderen.

Een vast onderdeel van het programma op de peuterspeelzaal, en vaak ook op het kinderdagverblijf, is de kring. De kring is een moment waarbij alle kinderen bij elkaar zitten in een cirkel en waar je met de kinderen in gesprek gaat, hen liedjes leert, voorleest of praat over dagelijkse gebeurtenissen die peuters bezighouden. Op sommige peuterspeelzalen of dagverblijven wordt er in de kring eveneens gedronken en fruitgegeten.

5.1 De organisatie van de kring

Voor een slechtziend kind is de plaats in de kring een belangrijk aandachtspunt. Kan hij de activiteit die in de kring uitgevoerd wordt, goed zien? Vaak ben je zelf, als leidster, de centrale persoon. Bij jou gebeurt van alles en dat moet te zien zijn voor de kinderen. Het kind dat slecht ziet, zal het in de meeste gevallen prettig vinden om een plekje dicht bij jou in de buurt te hebben. Is het de gewoonte dat je als leidster hulpjes hebt die naast je zitten, dan kan het kind dat minder goed ziet, naast deze hulpjes zitten. Het is prettig om het kind deze plaats als vaste plek te geven. Een vaste plaats geeft het kind overzicht en hij kan je goed volgen door de korte kijkafstand. Voor de slechtziende peuter is het prettig om een eigen, goed te herkennen, stoel te hebben. De stoel kan herkenbaar worden gemaakt door een felgekleurde sticker op de rugleuning te plakken.

Per peuterspeelzaal of kinderdagverblijf zal moeten worden bekeken waar het slechtziende kind het prettigst zit ten opzichte van het licht. Het is voor slechtziende kinderen vaak niet fijn om in de richting van het daglicht kijken. Gezichtsuitdrukkingen zijn dan moeilijk te zien. Probeer daarom te vermijden dat je als leidster in de kring met je rug naar het daglicht zit.

5.2 Namen noemen

Je kunt er een gewoonte van maken de kinderen hun namen te laten opnoemen in de kring. Zo kan de peuter, die minder goed ziet, de kinderen gaan herkennen aan hun stem. Als kinderen in de kring dan iets vertellen, weet de peuter wie het is, zelfs als de afstand te groot is om gedetailleerd te kunnen zien. Besteed tijdens de kring ook aandacht aan de kinderen die er die dag niet zijn.

Sommige slechtziende kinderen proberen contact te maken met een ander kind door hun gezicht heel dichtbij te brengen. Niet alle kinderen vinden dat prettig. Misschien kun je de kinderen helpen om elkaar te begrijpen door ze te vertellen waarom de één erg dichtbij komt en waarom de ander dit niet leuk vindt.

5.3 Kringgesprek

Probeer te voorkomen dat je het kind een beurt geeft door hem alleen maar aan te kijken. Vermoedelijk neemt hij je gezichtsmimiek op afstand niet voldoende waar. Dit kan ondervangen worden door zijn naam te noemen en dichterbij met je gezicht naar het kind toe te gaan. Een knipoogje werkt niet, even aanraken wel. Realiseer je dat een slechtzienend kind ook moeite heeft met de gezichtsmimiek en lichaamstaal van andere kinderen omdat kijken op afstand moeilijk is. Probeer te verwoorden hoe andere kinderen kijken, wat ze doen en wat hun emoties zijn: 'Mirjam, ik zie dat je blij bent, want je bent zo aan het glimlachen als je over je opa en oma vertelt. Evert, wat kijk je boos. Heeft iemand wat van je afgepakt?'

Gebruik je tijdens het kringgesprek voorwerpen om je verhaal te ondersteunen, dan is het fijn als de peuter de mogelijkheid krijgt om dichterbij te komen staan of het voorwerp in handen te krijgen. Zo kan hij zelf zijn kijkafstand bepalen. Stimuleer hem om aan het voorwerp te voelen en te ruiken, dit geeft extra informatie en je leert hem zijn andere zintuigen als ondersteuning te gebruiken. Moedig hem aan intensief te kijken door gericht vragen te stellen over wat er bekeken moet worden. 'Zie je de wielen van de auto, kun je ze aanwijzen?' Om het kind geen uitzonderingspositie te geven in de groep, kun je het voorwerp rond laten gaan. Ook voor andere kinderen is het leuk om iets vast te mogen houden, eraan te voelen en te ruiken. Het kan handig zijn om twee dezelfde voorwerpen te hebben, zodat de slechtzienende peuter voldoende tijd heeft om te kijken en te voelen.

5.4 Voorlezen

Voorlezen aan peuters gaat in de eerste plaats om het plezier van het luisteren naar een verhaal, liefst een verhaal over de werkelijkheid van alledag. In de kring wordt dit vaak ondersteund met het laten zien van plaatjes uit het boek waaruit voorgelezen wordt. Bij het laten rondgaan van een prentenboek kun je het kind dat minder ziet, helpen te kijken door aan te wijzen en te benoemen waar het om gaat. Geef het kind wat extra tijd om goed te kijken of geef het een eigen boek. Kies voor afbeeldingen die helder van kleur zijn, liefst met weinig details, en die een duidelijk contrast vormen met de achtergrond. Dit soort plaatjes zijn het beste zichtbaar voor slechtzienende kinderen, zeker als er niet te veel op één pagina staat, het kind veel tijd krijgt om te kijken en het zelf zijn kijkafstand kan bepalen. Denk bijvoorbeeld aan de boekjes van Dick Bruna of de verhalen van Kikker door Max Velthuijs. Beide series bevatten bovendien leuke verhalen en aantrekkelijke thema's om over te praten. Kinderboeken voor peuters hebben soms glimmende, afwasbare bladzijden. Glimmend papier geeft echter gauw een te grote schittering, waardoor het lastiger is om te zien wat er staat. Mat papier is prettiger. Als je toch een glanzend boek hebt, houd het boek dan zo dat de

glinstering wegvalt. Het is bovendien altijd belangrijk dat er voldoende licht op de bladzijde valt. Het is een goed idee om van de afbeeldingen uit het boek de echte voorwerpen bij elkaar te verzamelen en deze in een doos te stoppen. Het voelen van de voorwerpen kan een aanvulling zijn op het kijken. Peuters houden van herhaling en het slechtziende kind is daar zeker bij gebaat. Het is daarom aan te raden om dezelfde verhalen meerdere keren te vertellen. Kies er eens voor om het boek voor- of achteraf samen met het kind nog eens te lezen, of vraag dit aan ouders als de tijd ontbreekt. Zo heeft het kind de tijd om alles nog eens goed te bekijken. Je kunt hem hierbij leren om gestructureerd te kijken, van links naar rechts en van boven naar beneden. Wat zijn de details? Waar zitten de poten, de staart en de ogen van het paard of de snuit van het varken uit het verhaal? Realiseer je wel dat lezen en gericht kijken voor een slechtziend kind inspannend is. Het beste kun je lezen als hij uitgerust is.

5.5 Liedjes

De meeste kinderen genieten van het zingen van liedjes. Omdat peuters graag actief zijn, worden veel liedjes ondersteund met bewegingen. Door imitatie leren kinderen de bij het liedje horende bewegingen. Voor een slechtziend kind is het soms moeilijk om die bewegingen goed af te kijken, zeker als de leidster wat verder weg staat en de bewegingen snel worden uitgevoerd. Het helpt als liedjes vaak herhaald worden en de bewegingen wat langzamer worden voorgedaan. Geef het kind ook de gelegenheid om de bewegingen van dichtbij te bekijken en vertel wat er wordt gedaan. Een andere mogelijkheid is om achter het kind te gaan staan of zitten en de gebaren samen uit te voeren.

Voorbeelden van liedjes met bewegingen zijn:

- In de maneschijn
- Zo gaat de molen
- Hoofd, schouders, knie en teen
- Jan Huijgen in de ton
- De wielen van de bus
- Twee handjes op de tafel
- Deze vuist op deze vuist
- De Nederlandse Amerikaan

Een andere leuke suggestie is om een krat met voorwerpen samen te stellen die verwijzen naar bepaalde liedjes. De kinderen kiezen één voor één een voorwerp uit het krat en kiezen zo het bijbehorende liedje. Denk hierbij aan:

- een bus bij het liedje 'De wielen van de bus';
- een boot bij 'Schuitje varen';
- een zakdoek bij 'Zakdoekje leggen';
- een papieren hoed bij '1-2-3-4, hoedje van papier';
- een emmertje bij 'Twee emmertjes water halen';
- een bezem bij 'Opa Bakkebaard'.

6 Communicatie

Het is slecht weer en de kinderen zijn druk. De leidster heeft al een paar keer boos naar het groepje gekeken waar Jeroen deel van uitmaakt. Zijn vrienden hebben het sein gezien maar Jeroen blijft roepen en druk in de weer. De non-verbale signalen van de leidster zijn hem ontgaan. De leidster wordt nu echt boos en zet Jeroen apart.

Kinderen en volwassenen hebben behoefte aan onderling contact. Ze willen communiceren, contact maken met elkaar en met leeftijdsgenoten. Dit gebeurt op verschillende manieren. Wanneer je om je heen kijkt, zie je kinderen met elkaar praten, knuffelen, stoeien, naar elkaar lachen, schreeuwen, boos kijken of zich op andere manieren uiten.

6.1 Lichaamstaal

Een kind dat slecht ziet, houdt, net als ieder ander kind, van contact. Alleen zal hij meer moeite hebben met niet-gesproken taal, omdat mimiek en gebaren hem kunnen ontgaan. Denk hierbij aan een vriendje dat van een afstand uitnodigend lacht om contact te maken. Een grapje kan niet begrepen worden, omdat de bijbehorende gezichtsuitdrukking wordt gemist. Slecht zien maakt het moeilijker om bij andere kinderen af te kijken en hun gedrag te begrijpen, zoals het elkaar nadoen tijdens het spelen of het maken van bewegingen tijdens het zingen van liedjes. Het kind heeft meer nabijheid nodig om goed te kijken wat er gebeurt. Bovendien kost goed kijken tijd. Hierdoor is het voor een slechtziend kind vaak moeilijk snel te reageren op veranderingen. Denk aan fantasiespel tussen kinderen, waarin de rollen van het spel gauw kunnen veranderen. Om grip te houden op het spel kan een kind zich bezig gaan gedragen. Het kan ook zijn dat een kind zich juist gaat terugtrekken op deze momenten en geen contact meer maakt of er voor kiest om alleen aan een tafeltje te gaan spelen.

In feite kun je zeggen dat slechtziende kinderen hulp kunnen gebruiken om de lichaamstaal en gevoelens van anderen te leren kennen en begrijpen. Ondersteun ze door emoties te verwoorden. Vertel wat andere kinderen of volwassenen doen, hoe zij kijken en hoe zij hun gevoelens uitdrukken. 'Wouter is boos, omdat je zijn autootje hebt afgepakt. Hij slaat zijn armen over elkaar en frons zijn wenkbrauwen.' Eenvoudige gevoelens bespreken, zoals blijheid, boosheid, verdriet en angst, kan al heel goed met peuters. Wanneer ben je bang en wat doe je dan? Kun je het aan de stem van iemand horen als hij boos is? Het is leuk om dit ook met elkaar na te spelen en het kind eventueel voor een spiegel naar zichzelf te laten kijken.

Boeken kunnen geschikte hulpmiddelen zijn als je aandacht gaat besteden aan emoties. In de boekwinkels en bibliotheek zijn geschikte kinderboeken te vinden met verhaaltjes waarin verschillende gevoelens worden beschreven, zoals angst, verdriet, blijdschap, trots, moed, enzovoort. Het is het leukst als er afbeeldingen in staan, die deze emoties uitdrukken. Plaatjes of foto's in duidelijke kleuren, met niet te veel details en een goed contrast met de achtergrond, zijn het beste zichtbaar. Op gespecialiseerde websites worden suggesties gegeven van boeken over emoties voor elk leeftijdsniveau. Besteed ook eens aandacht aan eenvoudige omgangsvormen. Voor slechtziende peuters is het niet vanzelfsprekend dat zij deze afgekeken hebben van anderen. Vertel spelenderwijs dat het normaal is om

elkaar aan te kijken als je met elkaar praat. Een hand geven als je weggaat of binnenkomt, kan ook onder de aandacht worden gebracht.

6.2 Taalontwikkeling

Op het eerste gezicht kan het lijken alsof slechtziende peuters gewoon alles zien. Een slechtziende peuter ziet ook heel veel, maar hij mist details of voorwerpen die op grotere afstand te zien zijn. Hij heeft bovendien vaak minder overzicht en meer moeite met imiteren. Hij loopt zo de kans om minder informatie te krijgen van de wereld om zich heen en hierdoor minder te leren. Het gaat om alledaagse dingen, zoals de eenden in de sloot, het lichtknopje in de wc, de plassen op straat na een regenbui en de speldjes in de haren van een vriendinnetje. Het gemis van deze informatie kan gevolgen hebben voor de woordenschat van een kind. Als het bepaalde dingen niet ziet, zal het deze woorden namelijk ook niet zo snel leren. Met een kortere kijkafstand, meer tijd en meer herhaling zijn de meeste details wel te zien. Door samen te kijken en met elkaar te bespreken wat hij ziet, wordt de peuter aangemoedigd om details te ontdekken. Bovendien wordt zijn kennis van de wereld en zijn woordenschat uitgebreid. Het is aan te raden de peuter de voorwerpen ook in handen te geven, zodat hij door de tast extra informatie krijgt.

Hier volgen enkele suggesties om alledaagse activiteiten samen te doen.

- Bekijken van je kleding. Laat zien waar je rits zit, voel aan de knopen van je trui, laat zien waar de capuchon op je jas zit en de veters in je schoen.
- Bekijken van het speelplein. Aan het hek zit een slot, de deur heeft een deurklink en tussen de stoeptegels liggen steentjes.
- Bekijken van eten. Brood heeft een korstje, een sinaasappel bestaat uit verschillende partjes en in een appel zit een klokkenhuis met pitten.
- Bekijken van de tas van de peuter en hoe deze verschilt van de tassen van anderen. Is er klittenband te zien en te voelen, een rits of misschien wel een gesp?
- Bekijken van variaties van een zelfde voorwerp. Denk daarbij bijvoorbeeld aan schoenen. Er zijn sandalen, laarzen, gympen, slippers. Wat is het verschil? Een goedziend kind ziet dit in één oogopslag, terwijl een slechtiend kind de schoenen één voor één zal moeten scannen.

Er zijn ook slechtiende peuters die veel doen met het gehoor en volop praten over voorwerpen en gebeurtenissen, terwijl ze de voorwerpen niet van dichtbij hebben gezien en de gebeurtenissen niet hebben meegemaakt. Dit wordt zweeftaal genoemd. Zweeftaal wil zeggen dat de gebruikte woorden nog niet met de feitelijke werkelijkheid kloppen. Om zweeftaal te voorkomen, is het belangrijk dat het kind veel ervaringen op doet in het dagelijks leven. Hierdoor leert het verbanden leggen tussen voorwerpen, begrippen en werkwoorden. Breng de wereld letterlijk dichterbij het kind.

Marieke loopt in de regen op de speelplaats. Er komen plassen op de grond. 'Kijk Marieke, als het regent, maakt het water plassen op de grond.'

Op deze manier leert Marieke dat het regenwater plassen maakt en dat de plassen water niet zomaar ontstaan.

7 Spelen

Eva zit met een ander kind met blokken te spelen. Het andere kind pakt een blok bij Eva weg om haar toren af te maken. Eva wordt boos, ze ziet niet waar het blok gebleven is.

Een groot deel van de tijd die de kinderen op het dagverblijf of in de peuterspeelzaal doorbrengen, zijn ze aan het spelen. Spelen is leuk en bovendien heel leerzaam. Door te spelen, ontdekken kinderen van alles, ze raken vertrouwd met de wereld om hen heen, ze proberen nieuwe dingen uit en ze ontwikkelen zich.

7.1 Spel van slechtziende kinderen

Het spel van peuters die goed kunnen zien en het spel van hun slechtziende leeftijdgenootjes vertoont veel overeenkomsten. Toch zijn er wel degelijk verschillen. Het spel van een slechtziende peuter lijkt vaak op het spel van een jonger kind. Zo kan een slechtziende peuter bijvoorbeeld nog erg genieten van het nadoen van zijn moeder, terwijl je op grond van zijn leeftijd zou kunnen verwachten dat het al fantasiespel speelt met zijn vriendjes.

Ook kan een slechtziende peuter minder de neiging hebben om op onderzoek uit te gaan. Speelgoed en voorwerpen die op enkele meters afstand liggen, zal hij immers minder scherp zien. Het kost hem veel meer moeite om de wereld om zich heen te ontdekken. Gebeurtenissen gaan te snel of hij is zo ingespannen bezig dat hem ontgaat wat er verder nog gebeurt. Even opkijken wat een ander aan het doen is, is te moeilijk voor een slechtziende peuter. Als je niet goed ziet hoe het kind aan de andere kant van de tafel een puzzel aan het maken is, is het ook minder aantrekkelijk om dat zelf uit te proberen. Bovendien zorgen slechtziende peuters er vaak voor dat de afstand tussen hun ogen en het voorwerp waarmee ze spelen, heel klein is. Hierdoor ontgaat hen het totaaloverzicht. Hoe krijg je een beeld van een speelgoedgarage als je er op tien centimeter met je ogen vandaan zit?

Slechtziende peuters hebben veel meer tijd nodig om dezelfde ervaringen op te doen als hun ziende leeftijdgenootjes. Ze hebben nabijheid nodig om af te kunnen kijken en te vergelijken met andere peuters. Krijgen ze deze mogelijkheid niet, dan bestaat de kans dat hun spel minder gevarieerd wordt.

Gelukkig kun je als peuterleidster of leidster van een kinderdagverblijf de slechtziende peuter prima ondersteunen en stimuleren in zijn spel. Aanbod van speelgoed in mooie heldere kleuren met goede contrasten en grote vormen helpt om de aandacht van het kind te trekken, juist ook op een wat grotere afstand. Samen dingen bekijken, op onderzoek uitgaan en het kind uitlokken om te benoemen wat het allemaal ziet, vergroot zijn kennis en daarmee zijn spel. Accepteer dat de peuter mogelijk niet alleen naar het materiaal wil kijken maar er soms ook nog even aan wil voelen en wellicht ook ruiken.

Koen is een treinbaan aan het leggen. Hij wil de locomotief aan de wagonnetjes vastmaken. De haakjes zijn zo klein dat het hem niet lukt. Gefrustreerd gooit hij de treintjes op de grond.

In dit voorbeeld kun je als leidster een oogje in het zeil houden en de peuter helpen met kleine details, die net te lastig voor hem zijn, zoals de haakjes van het treintje. Met enige hulp kan hij dan rustig verder spelen.

Omgeving

Spelen wordt gestimuleerd door een uitnodigende omgeving. Voor een slechtziende peuter is het prettig om in een omgeving te zijn die goed verlicht is en waarin hij niet veel moeite hoeft te doen om zijn speelgoed te vinden.

Vaak wordt er op peuterspeelzalen gewerkt met speelhoeken, zoals de poppenhoek, de bouwhoek of de boekenhoek. Soms bevinden deze hoeken zich op een donkere plek. Voor een lichtschuw kind is dat aangenaam, maar een plek dicht bij het raam kan voor een kind met meer behoefte aan licht geschikter zijn. Mocht het niet mogelijk zijn de desbetreffende hoek goed te verlichten, dan kan een losse lamp met indirect licht een oplossing zijn.

Een overzichtelijke ruimte waarin materialen en speelhoeken een vaste plek hebben, is plezierig, evenals speelgoed dat fris ruikt. Helder gekleurd speelgoed dat goed contrasteert met de ondergrond, lokt meer uit tot spelen dan materiaal dat moeilijk te zien is. Zo zijn houten blokken beter zichtbaar op een effen rode of blauwe mat dan op een grijze vloer.

Slechtziende peuters hebben veel aan een goede ordening en een beperkte hoeveelheid materiaal. Leg liever niet teveel speelgoed op de planken in de kast. Het kost hen anders te veel tijd om overzicht te krijgen. Dit kan tot gevolg hebben dat ze eindeloos blijven kijken en zoeken en niet tot spel komen. Het kan ook zijn dat ze juist blijven hangen in het speelgoed dat ze als eerste hebben gepakt en niet tot variatie van hun spel komen.

Je kunt het spelmateriaal ook soort bij soort in bakken stoppen. Denk daarbij aan een bak met duplo en een bak met autootjes, poppenkleertjes of knuffels. Op de bak zelf kun je eventueel het materiaal plakken dat in de bak te vinden is. Het is dan handig om rekening te houden met het contrast in kleur tussen het materiaal en de bak

7.2 Samen spelen

Samen spelen is voor alle peuters nog moeilijk. De meeste peuters spelen nog alleen of naast elkaar. Dit past bij hun leeftijd. Het samenspelen is voor een slechtziende peuter lastiger dan voor een goedziend kind. Samenspelen brengt met zich mee dat anderen het spel kunnen beïnvloeden. Door het gemis aan overzicht en de moeite die het kost om de gezichtsmimiek en de handelingen van andere kinderen te zien, kan het spel te snel gaan. Het kan ook een onverwachte wending krijgen, waarbij de oorzaak voorbij gaat aan het slechtziende kind. Dit kan voor verwarring of frustratie zorgen.

Voor sommige kinderen kan het vervelend of beangstigend zijn wanneer het speelgoed, de regels en het spel steeds veranderen zonder dat zij het zien aankomen. De ene peuter lost dit op door te zorgen dat hij het spel in de hand heeft en de leiding neemt, de ander speelt liever alleen. Er zijn ook kinderen die bijna letterlijk bovenop hun spelmateriaal zitten, uit angst dat het materiaal opeens wordt afgepakt, zonder dat ze het gezien hebben. Uitleg van emoties, verwoorden van wat er gebeurt en het meespelen van de leidster kunnen de slechtziende peuter helpen om overzicht en inzicht te krijgen.

7.3 Binnen spelen

Op een kinderdagverblijf of peuterspeelzaal wordt veel tijd gegeven om de kinderen vrij te laten spelen. Een goedziend kind kan vrijwel vanaf elke plek in de speelruimte waarnemen wat er in de verschillende kasten staat: poppen, autootjes, potloden, dozen, stapels puzzels. Daarna moet hij natuurlijk nog wel gaan ontdekken wat er in de dozen zit en welke puzzels er precies zijn. Een peuter die minder scherp ziet, mist dat eerste overzicht. Pas als alles van dichtbij is bekeken, kan hij gaan onthouden waar alles staat. Het is voor hem prettig als je de eerste weken samen de kasten langs gaat, bespreekt wat er staat en alles goed bekijkt. Als het kiezen uit de kast toch te moeilijk blijkt, kan een eigen plank met een beperkt aantal materialen een oplossing zijn. Bij spelen op de grond kan een

effen kleed handig zijn om de speelplek te begrenzen. Dit maakt het overzicht gemakkelijker. Aan tafel kun je het kind eveneens helpen met het afbakenen van zijn speelplek. Leg een groot vel papier of een placemat neer in een contrasterende kleur ten opzichte van het materiaal waarmee gespeeld wordt.

7.3.1 Ideeën om binnen te doen

Constructiemateriaal

Constructiemateriaal dat in eerste instantie erg priegelig lijkt voor een peuter met een beperkt gezichtsvermogen, kan toch heel aantrekkelijk voor hem zijn. Denk bijvoorbeeld aan insteekmozaïek, kralen rijgen of hamertje tik. Dit kan goed aan tafel worden gedaan, zodat de kijkafstand verkleind kan worden. Op die manier kan het kind ook zijn tast gebruiken. Het materiaal zit vaak in een doos met vakken, waardoor het overzicht gemakkelijk te houden is.

Constructiespel wordt moeilijker als uit een grote doos verschillende onderdelen moeten worden gezocht. Helemaal als de doos met anderen wordt gedeeld. Gebrek aan overzicht, de korte kijkafstand en de tijd die nodig is om te zoeken, kunnen leiden tot ruzie. Het kan een oplossing zijn om ieder een eigen doos of bakje te geven. Duplo is over het algemeen goed constructiemateriaal voor de slechtziende peuter. Het kan aan de ondergrond vast worden gemaakt, het heeft duidelijke, heldere kleuren en is niet te klein.

Puzzels

De eerste puzzels waar peuters mee in aanraking komen, zijn insteekpuzzels. Voor een peuter die slecht ziet, is het in het begin moeilijk om het juiste gat te vinden waar het puzzelstuk in past. Dit kan te maken hebben met het geringe contrast tussen het oppervlak van de puzzel en het 'gat' waar het puzzelstukje in moet.

Door de ondergrond donker te kleuren of de buitenkant te omlijnen met een dikke zwarte lijn wordt het gat beter zichtbaar. Verder geldt: hoe minder

puzzelstukken hoe gemakkelijker het overzicht. Een puzzel in duidelijke, heldere kleuren met weinig details is eenvoudiger voor een slechtziende peuter dan een puzzel in pasteltinten met veel details.

Legpuzzels zijn voor peuters met een beperkt gezichtsvermogen een stuk moeilijker. In eerste instantie kijkt de peuter meestal niet goed naar de afbeelding van de legpuzzel. De eerste stukjes worden op kleur gepakt of er wordt gekeken of de vormen in elkaar passen. Het is een idee hem te stimuleren goed de puzzel te bekijken en te benoemen wat hij ziet, voordat hij de puzzel gaat maken. Puzzelen op een placemat of een contrasterend stuk karton begrenst de tafel, zodat het kind niet de hele tafel rond hoeft te kijken om de puzzelstukjes te vinden. Je kunt ook een bakje gebruiken om de puzzelstukjes in te doen. Dit voorkomt veel zoekwerk.

Spelletjes

Veel spelletjes op de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf doen een beroep op het denkvermogen van de peuter. Denk hierbij aan memorie, lotto, telspelletjes en sorteerspelletjes. Voor een slechtziende peuter hangt de moeilijkheidsgraad van het spelletje mede af van de zichtbaarheid. Voorbeelden hiervan volgen nu.

- Dezelfde afbeeldingen bij elkaar zoeken, zoals een plaatjeslotto. Als de plaatjes redelijk groot zijn, beperkt zijn in aantal en duidelijke heldere kleuren hebben met weinig details, zal een slechtziende peuter er niet zoveel problemen mee hebben. Als de juiste combinaties worden gevonden, is het doel immers bereikt. Moeilijker wordt het bij plaatjes met veel en kleine details. Dit vraagt geconcentreerd en gedetailleerd kijken.
- Aanwijzen en tellen. Het gaat bij dit spelletje vooral om het tellen. Een nauwkeurige afbeelding hoeft hierbij niet persé gezien te worden. Het wordt een andere opdracht als in een boek het aantal paarden en honden geteld moet worden; dan is het kunnen maken van een goed onderscheid wel belangrijk.
- Het leggen van plaatjes in een logische volgorde. Hierbij is het noodzakelijk dat de details op de plaatjes worden onderscheiden en dat de afbeeldingen goed worden herkend. Anders lukt het niet om de plaatjes in een juiste volgorde te leggen. Niet teveel en duidelijke afbeeldingen, voldoende ruimte om ze neer te leggen en plaatjes met weinig details zullen hierbij zeker helpen.

Het is aan te bevelen een nieuw spel de eerste keer duidelijk uit te leggen en samen met het kind te spelen. Lotto's en memoriespelletjes nodigen uit om met meerdere kinderen te spelen. Ook een slechtziende peuter vindt het leuk om deze spelletjes samen te doen. Begeleid het spel en geef de peuter die het niet goed kan zien, wat meer tijd om te kijken.

Knutselen

Er kan op allerlei manieren geknutseld worden. Met een aantal aanpassingen kun je het maken van kleine kunstwerkjes aantrekkelijker en gemakkelijker maken voor peuters die minder scherp zien. Dit kan nodig zijn, want bij een slechtziende peuter zal de samenwerking tussen handen en ogen normaalgesproken moeilijker zijn. We geven een aantal ideeën, gerangschikt naar activiteit:

Tekenen en kleuren:

Bij het tekenen op een vel papier is het prettig als er een duidelijk verschil is tussen het vel papier en de ondergrond. Eventueel kun je het papier aan de tafel vastplakken om verschuiven te voorkomen. Voor lichtschuwe kinderen is het plezierig als het te kleuren papier niet spierwit is. Wit papier kan verblindend zijn. De lijnen van stiften zijn duidelijker zichtbaar dan de lijnen van kleurpotloden. Er zijn stiften met extra dikke punten te koop. Stiften of potloden in een bakje zijn gemakkelijker te vinden dan los op een tafel. Bij het kleuren van een kleurplaat is de slechtziende peuter geholpen als het een kleurplaat is met een grote afbeelding, weinig details en dikke lijnen waarbinnen gekleurd moet worden.

Verven:

Het kan voor een slechtziende peuter prettig zijn om eerst de kwasten en de verf te kunnen onderzoeken voordat hij begint te verven. Geef hem tijd om alles van dichtbij te bekijken, eraan te voelen en eventueel te ruiken. Sommige slechtziende peuters vinden vingerverven onplezierig, omdat ze de verf vies vinden aanvoelen. Forceer het dan niet.

Plakken:

Plakken kan met een lijmpotje en kwastje of een lijmstift, maar ook met de vingers als het kind dat wil. Zo kan hij voelen waar er lijm zit. Een druppel ecoline in een potje met lijm geeft de lijm een kleurtje. Hierdoor is het beter zichtbaar waar de lijm terechtkomt. Geef de peuter eventueel een doekje zodat hij de lijm van zijn handen kan vegen. Plakken langs een rand of vorm, of om iets heen plakken, kan interessant zijn. De peuter kan dan met zijn handen voelen wat hij heeft gedaan. Denk aan randjes van rietjes, stokjes, pijpenragers, of voorwerpen zoals een lege wc-rol of een plastic fles. Voelbare materialen om mee te plakken zijn soms leuker dan gewone plakkertjes, bijvoorbeeld propjes, kroondoppen, kurk, lapjes, watten, rubbervormpjes en macaroni. Bij gebruik van plakkertjes is het fijn als deze in een bakje zitten, niet te klein zijn en duidelijk van kleur.

Als de werkjes worden opgehangen, zorg er dan voor dat ze zo laag mogelijk hangen. De slechtziende peuter kan dan zijn eigen werkje terugzien, maar ook de werkjes van andere peuters bekijken.

7.4 Buiten spelen

Buiten is het minder overzichtelijk dan binnen. De ruimte is groter, er zijn andere geluiden en er rennen en fietsen veel kinderen rond. Een goede oriëntatie is hierdoor vaak lastig. Neem de moeite om samen met de slechtziende peuter de buitenspeelruimte een aantal keren te verkennen. Wijs waar op- en afstapjes zijn, wijs op eventueel verzakte tegels en bekijk samen de schuur met alle materialen. Geef de peuter de materialen een keer in handen en benoem ze. Het kan handig zijn als de zandbakrand herkenbaar wordt gemaakt met een felle kleur verf. Je hebt kans dat de peuter dicht in je buurt wil blijven. Het is voor hem prettig indien je goed zichtbaar bent. Je kunt bijvoorbeeld een jas of trui dragen in een duidelijk zichtbare kleur.

Het is mogelijk dat een slechtziende peuter blijft hangen in een voor hem veilige activiteit, zoals spelen in een zandbak of rondfietsen op een fietsje. Probeer hem dan uit te lokken iets nieuws te proberen. Met een beetje stimulans en ondersteuning wil hij misschien wel eens van de glijbaan af of een onbekende kar uitproberen.

Afhankelijk van zijn slechtziendheid zal het kind de schaduw wel of niet opzoeken. Zorg in overleg met ouders van een lichtschuw kind dat er een pet of een zonnebril aanwezig is. Een zonnebrandcrème met een hoge beschermingsfactor is eveneens handig om bij de hand te hebben. Lichtschuwe kinderen hebben soms ook een heel gevoelige huid voor de zon.

7.4.1 Ideeën om buiten te doen

Bewegen

- Voor een peuter met een beperkt gezichtsvermogen kan het een hele overwinning zijn om ergens vanaf te springen, bijvoorbeeld van de rand van de zandbak of van de laatste trede van een trap. Het geeft hem een veilig gevoel als hij in het begin iemands hand kan vasthouden.
- Met ballen spelen geeft ook altijd veel plezier. Gebruik helder gekleurde ballen, zodat ze van een afstandje zichtbaar zijn. Eventueel kan een bal met geluid, bijvoorbeeld een rinkelbal, gebruikt worden. Deze is ook te horen.

Waterfestijn

In de zomer is het lekker om buiten met water te spelen. Een klein afwasteiltje met water kan al genoeg zijn om te gieten, te spetteren of een fietsje te wassen met een spons. Vul samen water in flessen en emmers. Hoe zwaar voelt een volle fles of een half lege fles?

Soms hebben peuterspeelzalen of kinderdagverblijven de mogelijkheid om een peuterbadje buiten op te zetten. Voor een slechtziende peuter is dit een goede mogelijkheid om te ontdekken dat in en met het water spelen leuk kan zijn. Laat het kind eerst met handen of voeten de temperatuur van het water voelen: het kind kan schrikken als het water kouder is dan hij had gedacht. Probeer zoveel mogelijk nare ervaringen te voorkomen, zoals omvallen en nat worden gegooid.

Wat voor weer is het vandaag?

Niet alleen bij mooi weer is het leuk om naar buiten te gaan. Het is ook een hele belevenis om harde wind, regen en sneeuw te ervaren. Een slechtziende peuter moet deze weersomstandigheden vooral ervaren om de betekenis ervan te ontdekken. Het regent als je een nat gezicht krijgt en het stormt als je de wind hard om je heen voelt blazen. Als deze weersomstandigheden worden aangekondigd, kun je vragen of ouders er rekening mee willen houden, door bijvoorbeeld het kind laarzen aan te doen en eventueel een parapluutje mee te geven. Als je weer binnen bent, is het leuk om liedjes over het weer te zingen en iets te knutselen wat er mee te maken heeft.

Verzamelen

Buiten is van alles te vinden. Laat de kinderen allerlei voorwerpen verzamelen en in een doosje stoppen. Denk aan steentjes, takjes, grassprietjes, bloemen, boomschors en kastanjes. Je kunt het daar later in de kring over hebben. Welke kleur heeft iets, welke vorm, hoe voelt het, is het ruw, koud of zacht?

8 Bewegen

De leidster neemt de kinderen mee naar buiten. Tobias pakt, zoals altijd, de dichtstbijzijnde driewieler en gaat hard rondjes rijden om de zandbak. De leidster stelt voor om van de glijbaan af te glijden. Tobias zegt dat hij dat niet wil, omdat hij bang is om te vallen.

Peuters bewegen het liefst met hun hele lichaam. Ze hebben een natuurlijke drang om te bewegen. Hoe meer een peuter de kans krijgt om te bewegen, hoe handiger hij hierin wordt. Zo zal hij situaties eerder doorzien en minder snel vallen of zich bezeren. Voor slechtziende peuters is dit niet anders. Door hun beperkte zicht kunnen zij zich echter eerder onzeker voelen tijdens het bewegen. Soms zijn ze net iets minder handig of hebben ze meer moeite met de coördinatie van bewegingen. Ze kunnen moeite hebben met het behouden van het evenwicht of laten minder variatie in hun bewegen zien. Dit komt omdat het afkijken en het nadoen van andere kinderen voor hen lastiger is dan voor hun goedziende leeftijdsgenootjes. Het kan ook zijn dat ze vervelende ervaringen hebben opgedaan met botsingen, struikelen en vallen, waardoor ze banger zijn om zich vrij te bewegen. Wanneer slechtziende peuters veel bewegingservaring opdoen in een veilige omgeving, zullen ze ontdekken dat bewegen leuk is. Allerlei situaties op de peuterspeelzaal, het dagverblijf of thuis kunnen hiervoor worden benut: onder de tafels en stoelen doorkruipen, een trap op- en afklimmen, over een bank lopen en er weer afspringen, over het speelplein rennen, op een driewieler fietsen en van de glijbaan afglijden.

Om vrij te durven bewegen, is het een belangrijke voorwaarde dat de peuter zich goed kan oriënteren in een ruimte. Het kunnen overzien van een ruimte is immers niet altijd gemakkelijk voor een kind dat slecht ziet. Je kunt het kind helpen door samen de omgeving te verkennen en het de tijd te geven vertrouwd te raken met de ruimte. Probeer uit te lokken dat het kind ook zijn andere zintuigen gebruikt. De informatie die hij mist door zijn slechte zicht, kan door de andere zintuigen worden aangevuld. Hoor je waar de andere kinderen aan het spelen zijn? Hoe ruikt het buiten en hoe binnen? Hoe voelt de afstand tussen twee spijlen van een klimrek? Het mag duidelijk zijn dat een kind, wil het dit allemaal kunnen, een goed idee van zijn eigen lijf moet hebben.

We geven een aantal suggesties voor het bewegen met slechtziende kinderen.

8.1 Ideeën om te bewegen

Bewustwording van het eigen lichaam

- Laat de peuter delen van zijn eigen lichaam aanwijzen en benoemen; ook bij een ander kind of bij een pop.
- Bespreek met elkaar wat je met verschillende delen van je lijf kunt doen. Wat doe je met je mond, je oren, je ogen en je neus? Wat doe je met je armen en je voeten? Kun je ook bewegingen maken met verschillende delen van je lichaam tegelijk?
- Krachtspelletjes, zoals: iemand omduwen, touwtrekken of iets zwaars sjouwen, zoals emmers of zakjes met zand.
- Kringspelletjes, zoals Jan Huijgen in de ton, zijn heel geschikt. Je raakt elkaar aan of je houdt elkaars handen vast. Door hand in hand te lopen in de kring ervaar je aan den lijve wat het is om een ander kind te volgen.

Grote bewegingen

- Kopje duikelen. Een koprol maken van een schuine helling gaat gemakkelijker.
- Schommelen op een schommel, in een hangmat of in een laken dat door twee personen wordt vastgehouden.
- Glijden van de glijbaan. Zo wordt ontdekt en ervaren wat hoogteverschillen zijn.
- Springen. Denk aan samen springen, maar ook aan het springen in het zand, op het gras of zelfs op een trampoline. En ergens af- en opspringen, zoals de zandbakrand, traptrede of bank.
- Kruipen. Onder stoelen of tafels of door een kruiptunnel.
- Samen klimmen en klauteren, zoals op een trap of klimrek. Het is prettig als het kind eerst mag voelen om een indruk te krijgen van de hoogte en de grootte.
- Fietsen op een driewieler, rijden in een loopauto en stappen op een step.
- Stoeien op een dikke mat.
- Evenwichtsspelletjes. Denk aan lopen over een zacht matras, een bank of kussens. Buiten kun je lopen over de zandbakrand, overstappen van het ene obstakel naar het andere of stappen.
- Met een bal spelen, zoals rollen, stuiten, gooien en vangen. Een felgekleurde bal die contrasteert met de ondergrond, is beter te zien. Er bestaan speciale rinkelballen, zodat de peuter kan horen waar de bal is. Een zachte bal kan ook prettig zijn. Zo bezeert het kind zich niet als hij de bal vangt.

- Rennen. Het kan spannend zijn voor een slechtziende peuter om snel te bewegen. Zeker als je andere kinderen minder goed ziet aankomen of als er plotseling iemand in je blikveld verschijnt. Het kan helpen om samen met hem hand in hand te rennen. Zo kan hij veilig ervaren wat snelheid is.

9 Op eigen benen

Op het kinderdagverblijf mag Luuk de rol koekjes openmaken en de koekjes in de trommel doen. De leidster ziet dat Luuk moeite heeft om het pak te openen. Ze vraagt aan Luuk: 'Zullen we het evensamen doen', gaat achter hem zitten en begeleidt zijn handen bij het openmaken van de rol koekjes.

Peuters ontdekken geleidelijk de wereld om zich heen, hun eigen ik en hoe ze hiermee invloed kunnen uitoefenen. Wie kent er niet de uitspraak: 'Zelf doen!' Als peuters hiertoe in staat worden gesteld, zullen ze zichzelf steeds beter kunnen helpen en zal hun vrijheid en zelfstandigheid steeds groter worden. Als leidster heb je hierin een grote stimulerende rol. De peuter zal immers volharden in zijn pogingen tot zelf doen als hij veel aanmoedigen en complimenten krijgt. Het is wel van belang dat de aanmoediging of beloning direct volgt op het gedrag dat het kind heeft laten zien. Bij een slechtziende peuter kun je bijvoorbeeld denken aan: een complimentje geven, in de handen klappen, juichen, samen iets leuks doen, aanraken en knuffelen. Voor een bewonderende blik, het opsteken van een duim of hem toelachen zul je moeten zorgen dat je dichtbij staat en op dezelfde hoogte als het kind. Zo kan hij goed je gezichtsmimiek aflezen.

Goedziende kinderen leren veel vaardigheden door af te kijken en te imiteren. Als Kim van tweeënhalp haar moeder een glas limonade ziet inschenken, zal ze dit na willen doen. In het begin gaat dit nog ongecontroleerd, waardoor er limonade naast het glas zal lopen. Door herhaling en aanmoediging van haar moeder zal Kim uiteindelijk leren om haar glas zonder knoeien vol te schenken.

Slechtziende peuters hebben natuurlijk ook die mogelijkheid tot imiteren. Afkijken hoe anderen iets doen, gaat echter niet zo gemakkelijk als je minder ziet. Een slechtziend kind kan van een afstand niet zien dat de limonadesiroop uit een kastje wordt gehaald, in een beker wordt geschonken en wordt aangevuld met water. Van dichtbij kan het kind dat meestal wél goed te zien, alleen mist het dan weer het overzicht.

Door veel met de peuter samen te doen, hem de tijd te geven alles te ontdekken, hem te vertellen wat er gebeurt en hem eventueel te laten voelen wat je doet, ontdekt hij de wereld. Als hij plezier krijgt in nieuwe vaardigheden vergroot dat zijn zelfstandigheid en zelfvertrouwen. Bovendien leert hij zo zijn kracht te doseren, zijn spieren te verstevigen, zo goed mogelijk te kijken en bevorderen de nieuwe vaardigheden zijn oog-handcoördinatie.

9.1 Aanleren van nieuwe vaardigheden

Een slechtziende peuter zal vaak meer tijd nodig hebben dan een goedziende leeftijdsgenoot bij het aanleren van nieuwe vaardigheden, zoals kralen rijgen, naar de wc gaan, puzzelen, jas aantrekken en eten en drinken. We geven hier enkele vuistregels die je kunt gebruiken om de slechtziende peuter iets nieuws aan te leren:

Geef het kind de tijd

Voordat je begint met het aanleren van een nieuwe vaardigheid, zoals zelf de jas ophangen, geef je het kind de tijd om de te gebruiken voorwerpen uitgebreid te verkennen. Laat hem de kapstok van dichtbij bekijken. Attendeer hem op de

details, zoals de haken van de kapstok, de capuchon van de jas. Waar kun je de plek aan herkennen waar de jas moet hangen? Is het een haakje aan het begin van de kapstok of is de plek aangegeven met een aantrekkelijke sticker?

Gebruik alle compensatiemogelijkheden

Een slechtziend kind ziet weliswaar minder, maar het kan dat voor een groot gedeelte compenseren. Stimuleer het gebruik van geheugen, gehoor, tast en reuk, zodat hij extra informatie krijgt. Laat hem bij het drinken uit een beker voelen of de beker vol of leeg is. Hoe voelt de vloeistof, hoe zwaar is een volle beker, hoe ruikt de limonade, hoe ruikt melk, kun je horen dat de beker wordt ingeschonken? Heeft hij eerder uit deze beker gedronken, kan hij zich dat herinneren?

Gebruik taal

Vertel wat er gebeurt of wat er komen gaat. Geef uitleg over de oorzaak en het gevolg. Gebruik begrippen zoals 'onder en boven', 'in en uit', 'op en neer', 'heen en terug' en laat het kind deze begrippen ervaren.

Verricht de handeling samen

Voor slechtziende peuters kan het prettig zijn om een handeling samen te doen, omdat zij moeite hebben met het afkijken van de hele handeling. Door de handeling samen met de peuter uit te voeren, krijgt hij inzicht in het verloop en de volgorde van de aan te leren vaardigheid. Tandenvoetsen is niet alleen de beweging van de tandenborstel in je mond, maar ook tandpasta op de tandenborstel doen en het schoonmaken van de tandenborstel na afloop. Je kunt een handeling laten voelen door je eigen handen over de handen van de peuter heen te leggen en hem zo te sturen. Samen voer je dan de beweging uit. Wanneer de peuter de beweging beter gaat beheersen, kun je zijn polsen en later zijn ellebogen wat bijsturen. Tot slot kun je de peuter het laatste stukje van de handeling zelf laten uitvoeren. Gaat dit gemakkelijk dan kan hij zelfstandig de voorlaatste stap uitvoeren en zo verder. Uiteindelijk beheerst de peuter zo de hele vaardigheid. Stimuleer de peuter wel om te kijken wat hij doet. Je kunt het hem hierbij gemakkelijker maken door materialen te gebruiken in duidelijke, heldere kleuren.

Herhaal

Een kind heeft herhaling nodig om zich een vaardigheid steeds meer eigen te maken en deze vaardigheid ook onder andere omstandigheden te kunnen uitvoeren. Bovendien raakt het kind gemotiveerd om iets wat hij goed kan, nóg eens te doen.

Verlichting

Denk bij het aanleren van nieuwe handelingen aan een goede verlichting, zoals is aangegeven in hoofdstuk 1.

9.1.1 Ideeën om vaardigheden aan te leren

Hier volgen voorbeelden van alledaagse handelingen die de zelfstandigheid van een slechtziende peuter vergroten.

- Spelmateriaal pakken en weer opruimen.
- Koekjes uitdelen.
- Bekers en lepels afwassen in een teil met sop.
- Tas openmaken en uitpakken.
- Tafel schoonmaken met een natte doek.
- Zelf de jas aan de kapstok hangen.
- Pak/rol koekjes openen en in een trommel doen.
- Planten water geven.
- Zelf schoenen aan- en uittrekken.
- Zelf iets in de prullenbak gooien.

9.2 Zelfredzaamheid in de groep

Op een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf komt een aantal praktische vaardigheden regelmatig terug, zoals eten en drinken, jas ophangen, tas pakken, handen wassen en opbergen van speelgoed. Hoe kun je een slechtziende peuter hiermee nog verder behulpzaam zijn, naast de al beschreven vuistregels?

Eten en drinken

In sommige groepen is het de gewoonte dat kinderen hun eten en drinken van huis meenemen in een eigen tas. Het kan dus zijn dat aan een slechtziende peuter wordt gevraagd zijn eigen tas op te halen. Zorg in dat geval dat de tas op een vaste plek ligt die voor het kind gemakkelijk te vinden is.

Er zijn peuterspeelzalen of dagverblijven waar broodtrommels en drinkbekers in een mand of krat worden verzameld. Stimuleer de peuter om zelf zijn broodtrommel en beker in het krat te leggen en ze weer op te zoeken als de kinderen gaan eten en drinken. Het is handig als de beker en de trommel duidelijk zichtbaar zijn. Vraag aan de ouders of ze een broodtrommel en beker willen meegeven die heldere kleuren hebben, liefst zonder plaatjes erop. Het kind kan zijn eigen trommel en beker gemakkelijker vinden als er niet veel meer in het krat ligt. Wanneer de ouder fruit meegeeft, vraag dan of ze dit in een bakje doet dat het kind zelf goed open en dicht kan maken.

Op een kinderdagverblijf mogen kinderen vaak zelf hun broodbeleg kiezen. Realiseer je dat voor een slechtziende peuter nabijheid noodzakelijk is om te zien welk beleg er op tafel staat. Een andere mogelijkheid is om het te vertellen. Een kind krijgt meer informatie via de tast als hij zijn handen mag gebruiken bij het eten.

Voor een peuter die slecht ziet, is het soms moeilijk te overzien hoe het ritueel rondom eten en drinken gaat. Het kan helpen het kind uit te leggen wat hij kan verwachten en te vertellen wanneer hij aan de beurt is om zijn drinken of eten te pakken. Als iedereen aan tafel zit, kun je een keer met het kind de tafel rondgaan. Hij krijgt dan een indruk van het aantal kinderen en waar ze zitten. Een liedje om het eten en drinken aan te kondigen en af te sluiten, is een goed hulpmiddel om dit gebeuren te ondersteunen en duidelijker af te bakenen.

Aan- en uitkleden

Over aan- en uitkleden valt veel te zeggen. We houden het bij een aantal praktische adviezen voor vaardigheden die regelmatig terugkomen. Realiseer je dat uitkleden gemakkelijker is dan aankleden. Door achter het kind te gaan zitten of staan, kun je hem helpen volgens de beschreven vuistregels.

Oefen met sokken en schoenen uittrekken. Een sok is gemakkelijker dan een kniekous en een stevige schoen is gemakkelijker dan een gymshoel. Een schoen met klittenband is eenvoudiger zelf dicht te maken dan een schoen met veters.

Een vaste volgorde van aan- en uitkleden is prettig. Begin met ruimzittende kleding zonder knopen of ritsen. Maak een stapeltje kleren en leg het kledingstuk dat het eerst wordt aangetrokken, bovenop. Kijk of voel samen waar het etiketje

zit, dit is immers de achterkant van een trui, hemd of T-shirt. Een trui kan met de voorkant op tafel worden gelegd. Laat het kind eerst de armen in de mouwen steken en dan de trui over het hoofd trekken.

Bij het aantrekken van een jas kan de capuchon op het hoofd van het kind worden gezet. Het heeft dan een beginpunt.

Besteed ook eens aandacht aan de verschillende onderdelen van kleding. Hoe voelt een rits? Hoe ziet een knoop eruit en hoe klittenband? Waar zitten de zakken? Wat voor soorten stof bestaan er? Laat voelen dat dat een jurk anders in elkaar zit dan een broek of trui. Verkleedkleden en poppenkleden zijn handige hulpmiddelen.

Jas ophangen

Kies een handige plek om de jas op te hangen, bijvoorbeeld het begin of einde van de kapstok. Een herkenningsteken in de vorm van een grote gekleurde sticker of ribbelkarton kan de peuter helpen om de plek van zijn jas te vinden.

Handschoenen, muts en sjaal kunnen eventueel in een felgekleurde doos of kratje onder de kapstok worden geplaatst.

Handen wassen

Hoe doe je de kraan open en dicht? Waar hangt de handdoek en waar ligt of hangt de zeep? Het is prettig als de handdoek en de zeep op vaste plekken liggen, duidelijk van kleur zijn, contrasteren met de ondergrond en de zeep lekker ruikt. Leer het kind alles ook weer op de vaste plek terug te leggen. Laat hem eens zien en voelen waar het water heenloopt in de wasbak.

Speelgoed pakken en opruimen

Door het samen pakken en daarna weer opruimen van speelgoed leert de slechtiende peuter hoe dit in zijn werk gaat. Een vaste plek voor het spel materiaal en een vaste volgorde van opruimen, zal hem helpen om hierin zelf zijn weg te vinden. Een kast met verschillende planken is overzichtelijk, zeker als er niet teveel spullen op één plank liggen. De meeste dagverblijven en peuterspeelzalen hebben wel diverse bakjes om los materiaal, zoals duplo, kralen en muziekinstrumenten in op te bergen.

Zindelijkheid

Kinderen worden uiteindelijk uit zichzelf zindelijk en ze bepalen hierbij zelf het tempo. Je kunt ze helpen door ze vertrouwd te maken met het potje of de wc en ze te prijzen als het een keer lukt. Een peuter kan echter pas zindelijk worden wanneer hij zijn sluitspieren kan beheersen. De aandacht voor het plassen ontstaat vanzelf wanneer het kind zich meer bewust wordt van zijn eigen lichaam. Dit is doorgaans niet voor het tweede jaar. Begin je met het aanbieden van een potje dan is het belangrijk dat de peuter de tijd krijgt om het potje uitgebreid te bekijken en te onderzoeken. Het potje is rond met een gat erin en je kunt erop zitten. Vertel wat de bedoeling is en neem de tijd om dit droog te oefenen, dat wil zeggen: met kleren aan. Een stabiel potje dat prettig zit, is aan te raden. Voor wat grotere kinderen kan een wc-brilverkleiner een idee zijn. De meeste peuterspeelzalen en kinderdagverblijven hebben peutertoiletten. Kijk of het kind voldoende steun voor zijn voeten kan vinden om ontspannen op de wc te zitten. Gebruik eventueel een voetensteun. Let ook op de lichtomstandigheden in de toiletruimte. Is er wel voldoende licht? Doe het licht alvast aan voordat het kind naar de wc gaat, maar leer het kind ook hoe hij het licht zelf aan kan doen. Als je denkt dat het kind eraan toe is, probeer dan een patroon in zijn stoelgang te ontdekken. Zet hem op die momenten op het potje waarop je verwacht dat hij moet plassen of poepen. Het potje steeds op dezelfde plaats aanbieden, is voor het kind het duidelijkst. Op een kinderdagverblijf kun je kinderen tegelijkertijd op een potje laten gaan. Laat van dichtbij zien dat andere kinderen ook op het potje zitten. Plast of poept het kind in het potje, prijs het dan uitbundig en geef het kind de tijd om te kijken wat er in het potje is gekomen. Als leidster kun je aan de ouders vragen om hun kind gemakkelijke kleren aan te trekken, die vlug uit kunnen.

Slapen

Op het kinderdagverblijf, waar kinderen meestal de hele dag zijn, zullen de jongste kinderen 's middags een poosje slapen. Een vast tijdstip en een vaste volgorde van rituelen die aangeven dat het tijd is om te slapen, geven houvast. Een liedje zingen, een verhaaltje voorlezen, een knuffel in bed of samen de gordijnen dichtdoen, zijn voorbeelden van geschikte rituelen. Het is voor het kind prettig om een vaste slaapplek te hebben, eventueel met een laken, doekje of knuffel waar een eigen, herkenbare geur aan zit. Probeer een bedje te geven dat

gemakkelijk te vinden is, zoals in een hoek en met een dekbedje in een duidelijke kleur.

10 Eropuit

Max gaat van de glijbaan af in de speeltuin. Hij loopt om de glijbaan heen om nog een keer te gaan. Hij klimt het trapje op. Andere kinderen die op hun beurt staan te wachten, worden boos. Max merkt dan pas dat er meer kinderen van de glijbaan af willen.

Voor peuters is de wereld om hen heen een spannend avontuur. Er valt buitenshuis enorm veel te beleven. Lage muren om op te klimmen, dieren om te aaien, eendjes in het park om te voeren, een bakker waar je een broodje kunt kopen of een bos waar je bladeren kunt zoeken.

10.1 Contact met de buitenwereld

Voor kinderen die niet goed kunnen zien, is dit niet anders. Ze zullen alleen wat meer hulp nodig hebben om een goed beeld te krijgen van die buitenwereld. Een slechtziende peuter ziet heel veel, maar hij mist details of voorwerpen die op grote afstand te zien zijn. Hierdoor loopt hij een risico minder te weten en te begrijpen van de wereld om hem heen. Om de details van de buitenwereld te zien, heeft hij een korte kijkafstand nodig en meer tijd. Het is daarom belangrijk de peuter de mogelijkheid te geven alles zo veel mogelijk van dichtbij te bekijken, bijvoorbeeld door hem voorwerpen in handen te geven of hem aan te moedigen ergens dichterbij naartoe te gaan. Vaak wordt in een onbekende omgeving de slechtziendheid duidelijker merkbaar. Het kind kan in een onbekende omgeving minder afgaan op zijn geheugen en moet veel meer gebruik maken van zijn beperkte zicht.

Het is mogelijk dat de peuter dan een groter beroep doet op de leidster. Hij kan bang zijn om je kwijt te raken en steeds je hand willen vasthouden. Je kunt er op een eenvoudige manier voor zorgen dat je goed zichtbaar bent door een felgekleurd hesje of een opvallend gekleurde jas aan te doen.

Hierna volgt een aantal ideeën om de wereld buitenshuis te verkennen en om de peuter extra ervaringen te laten opdoen. Zo nu en dan zal speciale aandacht nodig zijn om hem een zo volledig mogelijk beeld van de activiteiten te geven. Maak de uitstapjes op een moment dat het niet te druk is. Het kind zal zich dan beter kunnen richten op wat er te zien is, zonder te veel te worden gestoord door andere mensen die in de weg lopen of staan.

10.1.1 Ideeën om te doen buiten de deur

Naar de kinderboerderij

De meeste kinderen houden ervan om dieren te aaien. Voor sommige kinderen die slecht zien, kan dit echter spannend zijn. Ze kunnen een voorstelling hebben van wat ze gaan voelen en schrikken als het anders aanvoelt dan ze gedacht hadden. Dieren kunnen onvoorspelbaar zijn en plotseling gaan bewegen. Vertel vooraf aan het kind welk dier het gaat aaien. Hoe voelt het dier wat geaaid wordt, zacht of ruw? Houd in het begin het dier zelf vast of laat een verzorger van de kinderboerderij dit doen. Dwing het kind niet om te aaien. Vertel het kind dat je zelf het dier aait en laat dat ook zien. Sommige slechtziende kinderen hebben het nodig om een dier van heel dichtbij te bekijken. Als het kind het dier van dichtbij kijkt, houdt het dier dan wel goed vast. Het kan onverwacht in het gezicht

likken, of met een poot uithalen en het kind krabben. Voor peuters die weinig kunnen zien, zal het moeilijker zijn om de verschillen tussen de dieren te ontdekken. Help de peuter de kenmerken van de dieren te ontdekken. Wat is eigenlijk het verschil tussen een geit en een schaap? Waar zitten de oren? Hé, een staart! Staan dieren verder weg, bijvoorbeeld in de wei, dan zal het moeilijk zijn voor het kind om het dier te ontdekken. Probeer zo dicht mogelijk bij het dier te komen, of wacht totdat het zelf dichterbij komt. Misschien mag het kind de wei wel in. Informeer van te voren bij de kinderboerderij waar je naartoe wilt gaan of de slechtziende peuter dicht bij de dieren mag komen. Misschien kan er wat extra hulp geboden worden om de dieren even vast te houden. Een bezoek in de lente kan extra leuk zijn omdat er dan vaak jonge dieren zijn.

Het is een idee om tijdens het uitstapje van dichtbij foto's van de dieren te maken en die foto's na afloop nog eens rustig te bekijken. Als er digitale foto's gemaakt worden, kunnen die op een dvd gezet worden en zo kan het kind thuis ook nog eens alle dieren goed bekijken. Een bezoek aan de kinderboerderij is goed voor te bereiden door vooraf verhalen voor te lezen, plastic miniatuurdieren of foto's van de dieren te laten zien en te vertellen welke geluiden ze maken. De kinderen kunnen de dierengeluiden nadoen.

Winkelen

Het is een leerzame ervaring om met een aantal kinderen naar een winkel te gaan. Wat is er te koop in de verschillende winkels? Hoe ruikt het bij de bakker, de groenteboer, de speelgoedwinkel? In een supermarkt kan het zomers koud zijn. Bij andere winkels voel je juist warmte als je naar binnen gaat. Wat is er allemaal te zien, waar mag je aan voelen en waar mag je alleen maar naar kijken? De

slechtziende peuter zal het nodig hebben om van korte afstand naar de artikelen te kijken en hij zal meer tijd nodig hebben om te ontdekken wat er allemaal aanwezig is. De peuter zal er veel van leren als hij zelf iets mag pakken en dat artikel goed kan bekijken. Til hem op als artikelen hoog staan. Je kunt de peuter ook laten zien hoeveel variaties er zijn. Vind tussen alle pakken koekjes maar eens de speculaasjes. Een peuter die goed ziet, heeft snel overzicht en herkent welke koekjes hij wil hebben. Een peuter die niet goed ziet, moet bijna elk pak afzonderlijk bekijken.

Zittend in een winkelwagentje kan hij goed bij veel spullen. Hij kan het dan ook extra lang vasthouden en nog eens goed van dichtbij bekijken. Als het niet te druk is in de winkel, is het te overwegen om de peuter zelf met een klein karretje door de winkel te laten lopen. Laat hem hier zelf de boodschappen in doen en ze bij de kassa op de band zetten. Meehelpen met boodschappen uitpakken en opbergen is ook leuk. Alle spullen gaan nog eens door de handen van het kind. Zo komt hij te weten waar alles wordt opgeborgen, iets wat hem op grotere afstand zal ontgaan. Lege verpakkingen, zoals het doosje van de hagelslag, een schoongemaakt kuipje boter of een lege fles frisdrank zijn leuk om mee te spelen.

Voor de wat grotere peuter kan het interessant zijn hem wat munten in een portemonnee mee te geven en hem hier een kleinigheidje voor te laten kopen. Zo ervaart de peuter dat er betaald moet worden in een winkel en dat er verschillende muntstukken zijn. Veel slechtziende peuters ontgaat wat er bij de kassa gebeurt. Het gaat te snel en ze staan er vaak niet dicht genoeg bij. Het is een goede aanvulling als je later in de groep 'winkeltje' laat spelen met wat munten.

Het bezoek aan de winkel kan voorbereid worden door van tevoren in de groep te praten over wat er in welke winkel wordt verkocht en er bijvoorbeeld een boekje over voor te lezen.

Naar de markt

Naar de markt gaan, is een hele belevenis voor een peuter. Vaak is het op de markt een wirwar van mensen en spullen, en zijn er veel kleuren en geuren dicht bij elkaar. Een slechtziende peuter kan hier veel moeite mee hebben. Hij zal zijn informatie aan moeten vullen door te voelen, te ruiken en te vragen. Het kan ook gebeuren dat de informatie te onoverzichtelijk voor hem is en dat hij zich passief gaat gedragen. Op de markt is het van belang dat je als leidster goed herkenbaar bent door een opvallende kleur te dragen.

Naar de speeltuin

Klimrekken, schommels en glijbanen zijn prima hulpmiddelen om kinderen allerlei bewegingservaringen op te laten doen. Een enkele keer is er de mogelijkheid om met de groep naar een speeltuin te gaan. Voor de peuter met een beperkt gezichtsvermogen vraagt dit extra aandacht. Er kunnen andere speeltoestellen staan die de peuter niet kent en die ontdekt moeten worden. Dit vraagt extra tijd

en aandacht. Hoe hoog is die glijbaan eigenlijk? Waar vind ik het klimrek en waar kan ik de leidster terugvinden? Voor een slechtziende peuter is dit minder vanzelfsprekend dan voor een goedziende peuter, die meer overzicht heeft. Ook hier zou je als leidster kunnen overwegen een felgekleurd hesje aan te trekken, of een duidelijk gekleurde jas of trui, zodat het kind je op wat grotere afstand kan herkennen. Een andere mogelijkheid is om samen met de kinderen een bank of tafel uit te zoeken waar je terug te vinden bent en daar eventueel een duidelijke vlag of parasol neer te zetten.

Een peuter die slecht ziet, heeft niet altijd in de gaten dat er andere kinderen voor een glijbaan staan te wachten. Soms is het nodig hem daar attent op te maken. Vertel en laat zien dat er andere kinderen in de rij staan die eerst aan de beurt zijn. Het ontgaat hem als er door de andere kinderen boos naar hem gekeken wordt. In een speeltuin zijn veel kinderen aan het rennen. De slechtziende peuter kan schrikken als hij een ander kind niet zo snel heeft zien aankomen. Het kan zijn dat hij daarom op een vaste plek blijft en het moeilijk vindt om nog van zijn plaats te komen. Het is goed om dan samen met de peuter op onderzoek uit te gaan.

Naar het bos

In het bos valt er veel te ontdekken. Wanneer noem je iets een bos? Hoe ruikt een bos en waar komen de bladeren en takken vandaan? Hoe dik en hoe hoog is een boom? Hoe voelt de schors? Voel je hoe zacht het mos is? Er zijn donkere en lichte plekken in het bos. Door de schaduwen van de bomen, waar de wind doorheen blaast, is er beweging van licht en donker op de grond te zien. Is die donkere plek een schaduw of een kuil en waar is het pad?

Maak het kind opmerkzaam op de ondergrond waarop hij loopt. Is het een verhard pad of juist een zachte ondergrond van bladeren? Hoeveel stappen is het van de ene boom naar de andere? Luister samen naar de geluiden die je in het bos hoort, het ruisen van de bomen als het waait, de vogels die fluiten, de tak die breekt als je erop staat. Hoe klinkt het als je bladeren wegschopt?

Voor een jong kind dat veel van de wereld om zich heen aan het ontdekken is, is het niet vanzelfsprekend dat de takken en de bladeren op de grond van de bomen afkomstig zijn. Voor een slechtziend kind is dit verband nog moeilijker te leggen. In de herfst kun je samen met het kind eikels, kastanjes en mooie bladeren zoeken. De bladeren kunnen gedroogd worden. Laat eens voelen wat het verschil is tussen een kastanje in de dop en een kastanje zonder dop en benoem dit verschil. Zoek bladeren met verschillende vormen en kleuren. Als voorbereiding op het uitstapje naar het bos is het een idee om een schaal met materiaal uit het bos te vullen en de voorwerpen alvast te laten zien. Laat de peuter de materialen in zijn handen nemen en voelen. Je kunt dit ook na afloop doen met de materialen die de kinderen zelf verzameld hebben. Peuters vinden het vaak leuk om van alles te verzamelen, zoals takjes en steentjes.

Eendjes voeren

Het is voor de meeste peuters echt een uitstapje om eenden te gaan voeren. Witte eenden in donker water zijn voor een slechtziende peuter meestal wel te zien, zeker als ze niet te ver weg zijn. Eenden met een minder contrastrijke kleur en verder weg worden al moeilijker om te zien. En het kan gebeuren dat een langsdrijvende plastic zak voor een eend wordt aangezien.

Soms zijn eenden er zo aan gewend om gevoerd te worden, dat ze heel dicht bij de kinderen komen. Aan de ene kant is dat fijn omdat de kinderen de eenden dan goed kunnen zien, aan de andere kant kan het ook spannend zijn, door de onverwachte bewegingen en geluiden die de dieren kunnen maken. Het is leuk voor de peuter om zelf een stukje brood aan de eenden te geven. Maak deze stukjes liever niet te klein, omdat de slechtziende peuter dan niet meer kan zien waar zijn stukje brood gebleven is. Soms is wit brood beter te zien dan bruin brood. Let goed op dat je de peuter er op attent maakt waar het water is. Het komt vaak voor dat de overgang niet goed te zien is. Het geeft de peuter houvast om bij je benen of bij een hekje te staan, of om op een bankje te zitten.

11 Feestjes

Suze is jarig en komt met haar moeder op de peuterspeelzaal. 'Gefeliciteerd Suze', zegt de leidster, 'kijk, we hebben alles versierd voor je verjaardag.' Ze laat Suze de slingers en ballonnen zien die speciaal voor haar op ooghoogte zijn gehangen.

Verjaardagsfeestjes, Sinterklaas, Kerstmis, afscheidsfeest: soms lijkt het leven uit één groot feest te bestaan. Bij een feest hoort in eerste instantie plezier, zowel voor de eventuele jarige als voor degenen die uitgenodigd zijn. Kinderen die een visuele beperking hebben, kunnen net zo veel plezier beleven aan een leuk feest als goedziende peuters. Soms zijn er wel wat aanpassingen voor nodig. We geven een aantal voorbeelden van feestjes met ideeën voor aanpassingen.

11.1 Verjaardagsfeestje

Bereid het kind voor op zijn verjaardag. Leg uit dat het een jaar ouder is geworden en dat je dit met zijn allen gaat vieren op de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf. Vooraf kun je een verhaal lezen over jarig zijn, bijvoorbeeld:

- 'Het feest van Nijntje' door Dick Bruna.
- 'Jip is jarig' door Betty Sluizer.
- 'Liselot is jarig' door Dagmar Stam.
- 'Een taart met een ballonnetje' door Eveline den Heijer.

Het is voor zowel de ouders als het kind prettig wanneer één van de ouders die ochtend of een deel ervan, aanwezig mag zijn. Die ouder kan het kind dan vertellen wat er allemaal gebeurt, zodat het kind de feestelijkheden zoveel mogelijk kan volgen en meebeleven. Een vast ritueel bij de verjaardagen van alle kinderen maakt dat het een feest van herkenning wordt.

Trakteren

Je kunt ouders aanraden als traktatie liever geen plakkerige snoepjes mee te geven of snoep dat op een andere manier onprettig aanvoelt. Het is ook niet prettig voor het kind om iets uit te delen dat snel uit elkaar valt. Een stuk ontbijtkoek is gemakkelijker te eten dan een taartje. Voorbeelden van geschikte traktaties zijn: Nibbits geregen aan een touwtje of een dropveter, pannenkoekjes, ontbijtkoek, poffertjes of een stuk kaas op een prikker met een vlaggetje. Door de traktatie in een mand te doen of op een dienblad te leggen, kan de jarige zelfstandig trakteren.

Versieren

Door slingers en ballonnen laag op te hangen, zijn ze beter te zien en goed te voelen. Laat eens zien waaraan de slinger is opgehangen en voel samen met het kind hoe lang de slinger is. De ballonnen kunnen eventueel met wat rijst gevuld worden, zodat ze ook te horen zijn.

Misschien wil de peuter wel meehelpen met het versieren van de stoel. Een slinger met plakband aan een stoel vastplakken kan een hele nieuwe ervaring zijn voor de slechtziende peuter. Misschien heeft hij niet eerder doorzichtig plakband gezien of gevoeld.

Bij een verjaardag hoort natuurlijk ook een feestmuts. Niet alle slechtziende kinderen vinden het aangenaam iets op hun hoofd te dragen. Als alternatief kan voor een ketting worden gekozen met allerlei duidelijk zichtbare versieringen eraan. Denk aan felgekleurde veren of glimmende kralen.

Een slechtziende peuter kan het onplezierig vinden op een stoeltje te staan terwijl hij wordt toegezongen. Het kan helpen hem vast te houden of hem op een tafel te zetten, zodat hij een grotere oppervlakte heeft om op te staan. Om de attributen die bij de verjaardag horen, voor- en achteraf nog eens beter te bekijken en te voelen, kan het een idee zijn een 'verjaardagsdoos' te maken. Hier kunnen allerlei feestspullen in gedaan worden, zoals een ballon die leeg is en een ballon die een beetje opgeblazen is, een korte slinger, een feestmuts, een stuk cadeaupapier en een kaarsje voor op de taart.

Cadeautjes

Bedenk dat voor jonge peuters, die een cadeautje krijgen, de verpakking soms veel leuker is dan het eigenlijke cadeau. Besteed aandacht aan het uitgebreid bekijken van het cadeaupapier en de lintjes die eraan vastzitten. Het is leuk om samen met

de peuter een cadeautje in te pakken. Hoe gaat dat, gebruik je plakband? Het zijn handelingen die veel slechtzinnige peuters ontgaan als er niet een keer nadrukkelijk aandacht aan wordt besteed.

Meestal krijgt een kind op zijn verjaardag een cadeautje. Voor ieder kind is het natuurlijk verschillend wat hij een leuk cadeautje vindt. Dat is mede afhankelijk van leeftijd en interesses. We geven hier enkele adviezen waar rekening mee gehouden kan worden bij het uitkiezen van een cadeautje.

- Effen, felgekleurde materialen zijn beter te zien dan materialen met drukke dessins en pastelkleuren.
- Kies voor zo min mogelijk gedetailleerde plaatjes op bijvoorbeeld een serviesje of een bal.
- Zorg voor duidelijke afbeeldingen met een effen achtergrond bij puzzels, domino- en lottospelletjes.
- Glinsterende materialen kunnen extra aantrekkelijk zijn voor slechtzinnige kinderen.
- Zoek naar prentenboeken met duidelijke afbeeldingen en effen achtergronden.
- Kies voor felgekleurde, dikke stiften of potloden.
- Een kleurboek met dikke lijnen en weinig overbodige details is goed te zien.
- Helder wit papier is niet geschikt als het slechtzinnige kind last van fel licht heeft.
- Een spiegel is leuk om goed het eigen gezicht met alle details te bekijken. Een scheerspiegel heeft vaak een vergroting, dus is nog geschikter.
- Grote, fel gekleurde of glinsterende kralen zijn beter te zien dan kleine kralen met weinig kleur. De rijgdraad heeft een contrasterende kleur nodig en moet voldoende dik zijn. Een draad met een stevig begin, dat goed door het gat past, is handig.
- Materialen die geluid maken, zijn voor slechtzinnige peuters vaak erg aantrekkelijk, denk hierbij aan muziekinstrumentjes.

11.2 Sinterklaas

Een slechtzinnige peuter voorbereiden op wat er gaat gebeuren is altijd belangrijk, vooral bij het vieren van Sinterklaas. De Sinterklaasviering kan verwarrend zijn voor peuters. Soms denken peuters dat de aankomst, vaak al drie weken voor 5 december, het hele Sinterklaasfeest is. Het is niet duidelijk voor ze wanneer de activiteiten rond Sinterklaas weer afgelopen zijn. Waarom mag de schoen soms wel en dan weer niet worden gezet? Dit vraagt om uitleg, duidelijkheid en voorspelbaarheid.

Wie zijn Sinterklaas en zwarte Piet en wat komen ze doen? Wat hebben ze bij zich? Voor een slechtzinnige peuter kan het zijn dat ze in de verte wel wat van de

kleurige kleding waarnemen, maar hoe Sint en Piet er precies uitzien, is vaak moeilijk van een afstand te zien. Een goede voorbereiding kan zijn dat je de peuter zichzelf laat verkleden als Sinterklaas of Zwarte Piet.

Waarschijnlijk wordt de ruimte in november aangekleed met allerlei Sinterklaasversieringen. Realiseer je dat de slechtziende peuter misschien wel opmerkt dat er wat veranderd is, maar dat versiering op de ramen, of een slinger die hoog is opgehangen, erg moeilijk te zien is. Het kan ook gebeuren dat de ruimte erg druk wordt door alle versieringen en dat de slechtziende peuter meer moeite krijgt met het overzicht. Een goede oplossing kan zijn: één plek of tafel maken in de ruimte waar Sinterklaasversieringen worden aangebracht, zoals een stoomboot van een kartonnen doos of een Sinterklaas en/of Zwarte Piet.

Indien Sinterklaas en Zwarte Piet de groep komen bezoeken, vertel dit dan van tevoren aan de kinderen. Het geeft het kind de gelegenheid alles goed te kunnen ontdekken, als ze dichtbij Sinterklaas en Zwarte Piet mogen komen, hun kleding aan kunnen raken en de voorwerpen even vast kunnen. Misschien durft de slechtziende peuter wel aan de baard van Sint te voelen!

Slechtziende kinderen zijn soms erg goed in het herkennen van stemmen. Een voor het kind bekende persoon als Sinterklaas of Zwarte Piet kan dus door de mand vallen. Komt de goedheiligman niet, geef het kind dan een taak in de viering, zoals het bewaken van de zak met cadeautjes, het uitdelen van de pepernoten geven of het aanreiken van de pakjes.

Bij een Pietenbezoek wordt er vaak hard op de deur gebonsd en worden er pepernoten naar binnen gegooid. Het is voor de slechtziende peuter erg moeilijk om zo snel te zien wat er gebeurt, laat staan dat hij de kleine snoepjes op de grond kan vinden. De opwinding brengt veel drukte en lawaai met zich mee en dit kan ertoe leiden dat de slechtziende peuter het overzicht verliest en in paniek raakt.

De vraag is dus of je Piet pepernoten moet laten gooien. Mocht je er toch toe besluiten, houd de slechtziende peuter dan dichtbij je en zoek voor hem een veilig plekje. Heb je geen gelegenheid om zelf op het kind te letten, vraag dan of één van de ouders van het kind aanwezig wil zijn. Laat ten slotte ook Sinterklaas en Zwarte Piet weten dat er een slechtziend kind in de groep is en wat dat inhoudt. Sinterklaas betekent ook het zetten van de schoen. Dit is een uitgelezen moment om met de hele groep te bekijken en te voelen wat voor schoenen er allemaal zijn en waar ze in verschillen.

11.3 Kerstmis

Kerstmis is bij uitstek een feest waarbij het creëren van sfeer een centrale rol speelt. Lampjes, kaarsen en een kerstboom zijn elementen die aan die speciale sfeer bijdragen. Sommige slechtziende kinderen kunnen erg genieten van de kerstverlichting, voor andere kinderen zal alle sfeerverlichting juist hinderlijk zijn. Het kan zijn dat de slechtziende peuter dan heel weinig of zelfs niets anders meer ziet dan een paar kleine lichtjes. Hij kan hierdoor belemmerd worden en bijvoorbeeld niet meer van zijn stoel durven komen.

Let goed op het gedrag en de lichaamstaal van het kind. Hieruit is meestal op te maken of hij de omstandigheden prettig of hinderlijk vindt. In principe kan het kerstfeest gevierd worden op de manier zoals je dat gewend bent. De peuter is te begeleiden door hem veel te vertellen, samen activiteiten te doen en alles van dichtbij te laten bekijken en te laten voelen.

Een kerstboom versieren is een hele belevenis. Als er geen echte kerstboom op het kinderdagverblijf of de peuterspeelzaal is, dan kun je kersttakken meenemen om van dichtbij te laten bekijken, ruiken en voelen. Als de peuter een kerstboom alleen van een afstand heeft gezien, kan het hem ontgaan zijn dat er afzonderlijke naalden aan een tak zitten. Versieren kan met allerlei glinsterende materialen en met voorwerpen die verschillend aanvoelen en geluid maken, zoals een klokje. Een slechtziende peuter heeft het meestal nodig om ook aan de voorwerpen te voelen. Een kerstbal en een slinger glinsteren beiden, maar voelen anders aan.

Door de ramen te versieren en kerstverlichting aan te doen, is het gauw te donker voor de slechtziende peuter. Op deze momenten zal hij moeilijker voorwerpen terug kunnen vinden. Hij zal overal dichterbij moeten komen om goed te zien en details zullen niet goed meer te onderscheiden zijn. Denk dus aan je mimiek die hem nu nog sneller zal ontgaan. Het is aan te raden bij activiteiten zoals spelen,

knutselen en plaatjes kijken in een boek goede verlichting aan te doen. Het is te overwegen om de kerstboomverlichting alleen op vaste momenten aan te doen, zoals tijdens het liedjes zingen in de kring. De kerstboomlichtjes, de glinsterende ballen, slingers en kaarsen kunnen in de schemer goed opgemerkt worden.

12 Cerebrale visusstoornis (CVI)

Job vraagt aan de leidster waar de duwkar is. Deze ligt op een kant, vlakbij zijn voeten. Job herkent het spelmateriaal waar hij graag mee wil spelen niet op deze manier. Als de leidster de kar weer overeind zet, zegt Job: 'Hé, daar is de kar!'

Tot nu toe is in dit boekje aandacht besteed aan peuters die slecht zien door een aandoening van het oog zelf. Er zijn echter ook kinderen die niet goed kunnen zien door problemen met de verwerking van wat zij zien in de hersenen. We spreken dan van een cerebrale visusstoornis (CVI). CVI is een afkorting van de Engelse term voor deze stoornis: Cerebral Visual Impairment. CVI kan verschillende oorzaken hebben. In dit hoofdstuk gaan we kort in op veel voorkomende gedragingen bij peuters met CVI.

12.1 Kijkgedrag bij CVI

Je kunt aan peuters met CVI niet altijd meteen merken dat ze moeite hebben met waarnemen. Vaak is er aan hun ogen niets bijzonders te zien. Kinderen met CVI hebben meestal wel een bijzondere manier van kijken. In meer of mindere mate kunnen de volgende opvallende kenmerken bij hen worden aangetroffen:

Wisselvalligheid in het kijken en een verminderde gezichtsscherpte

De ene keer lijkt het kind meer waar te nemen dan de andere keer. De aandacht om naar iets te kijken, duurt vaak kort. Hij kijkt soms wel en soms niet, soms beter en soms slechter. Dit kan per dag verschillen en soms zelfs per minuut. Dit wisselende beeld levert veel onbegrip op. Er wordt gauw gedacht dat de peuter niet geïnteresseerd is of geen zin heeft.

Moeite met het uitvoeren van verschillende taken tegelijkertijd

Niels kijkt kort naar een autootje. Hij pakt het zonder te kijken.

Voor kinderen met CVI is het lastig informatie van meerdere zintuigen tegelijk te verwerken en te begrijpen. Hierdoor hebben ze moeite met het tegelijk uitvoeren van verschillende taken, zoals kijken en luisteren, of kijken en pakken. Waarschijnlijk kijkt Niels eerst naar het autootje om de plaats te bepalen waar het is. Daarna pakt hij het autootje pas, zonder ernaar te kijken. Kijken en handelen kunnen bij hem niet samen gaan.

Problemen in het verwerken van wat er gezien wordt

'Wat is dit?' vraagt de leidster aan Tim en ze laat een afbeelding zien van een fotoestel. Tim antwoordt: 'Een wiel'.

Sommige kinderen met CVI hebben moeite om van delen een geheel te maken. Tim richt zich op een detail van het fotoestel, de lens, en meent een wiel te zien. Het lukt hem niet om het plaatje als totaal te zien. Het kan zijn dat peuters met CVI geen eenvoudige plaatjes, als een huis of auto, of gezichten en mimiek kunnen herkennen. Ook wanneer plaatjes of voorwerpen dicht bij elkaar staan,

kan het moeilijk zijn om waar te nemen wat ze afzonderlijk voorstellen. Als de plaatjes verder uit elkaar liggen, gaat het beter. Foto's van dagelijkse voorwerpen worden eerder herkend dan getekende afbeeldingen.

Moeite met ruimtelijk inzicht

De leidster heeft voorgedaan hoe van een wc-rolletje een paddestoel gemaakt kan worden. De kinderen uit de groep gaan aan de slag. Lotte blijft stil zitten. Ze doet niets. Wanneer de leidster zegt dat ze moet beginnen, rommelt Lotte met de materialen, zonder tot resultaat te komen.

Kinderen met CVI kunnen moeite hebben met ruimtelijk inzicht, wat zich uit in hun handelen en hun oriëntatie in de ruimte. Activiteiten die wij zien als routinevaardigheden, worden moeilijk aangeleerd. Ze kunnen moeite hebben met het onthouden van de volgorde van de handelingen en deze ook niet op de juiste wijze uitvoeren. Dat is de reden waarom Lotte niet begint aan het werkje. Een peuter met CVI kan moeite hebben met het bewegen in de ruimte en struikelen over voorwerpen. Afstapjes en verschillen in vloerbedekking en tegels kunnen voor hem problemen opleveren.

12.2 Wat kun je doen voor een kind met CVI?

Als leidster kun je de omgeving aanpassen, de activiteiten op een goede manier aanbieden en het kind extra begeleiden. Hier volgt een aantal adviezen wat je zoal kunt doen, naast de al beschreven aandachtspunten uit hoofdstuk 2.

- Bied extra tijd om het kind te laten kijken.
- Laat de peuter gebruik maken van zijn overige zintuigen. Geef het kind een voorwerp in handen. Het aanraken van een voorwerp kan helpen bij het herkennen ervan.
- Praat over wat er te zien is. Kinderen herkennen vaak eerder wat ze zien als vooraf wordt gezegd wát er te zien is.
- Bied weinig materiaal aan en op een rustige ondergrond. Om de kans op het herkennen te verhogen, kun je gebruik maken van één voorwerp, op een effen ondergrond en met een goed contrast. Maak gebruik van kleuren. Bij kinderen met CVI is het zien van kleuren vaak intact en kleur is voor hen vaak beter waar te nemen dan afbeeldingen in zwart/wit.
- Omdat kinderen moeite kunnen hebben met het onderscheiden van voorwerpen of plaatjes die dicht bij elkaar staan, kun je ze beter wat verder uit elkaar aanbieden op een effen ondergrond.
- Overvraag een peuter niet bij bewegingsactiviteiten. Accepteer het als hij onzeker is en ondersteun hem waar mogelijk.

- Gebruik duidelijke herkenningspunten in de omgeving van het kind en leer het kind hierop te letten. Denk aan een rode cirkel op de wc-deur en een gele cirkel op de buitendeur.

CVI is een complex probleem. Het vraagt veel deskundigheid om het te onderkennen en ermee om te gaan. Deskundigen van een instelling voor dienstverlening en zorg aan mensen met een visuele beperking denken graag mee. Voor adressen: zie achter in dit boek.

13 Van peuter naar kleuter

Wanneer het kind nog maar net op de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf zit, moet er al worden nagedacht over een geschikte basisschool. Voor veel ouders is het moeilijk een geschikte basisschool te kiezen en dat is niet anders voor ouders van slechtziende kinderen. In het leven van een kind luidt de basisschool een heel nieuw hoofdstuk in.

De laatste jaren gaan slechtziende kinderen steeds vaker naar een school in de buurt in plaats van naar speciaal onderwijs voor visueel beperkte kinderen. Als het kind voldoende mogelijkheden heeft om zijn visuele beperking te compenseren, kan het in de meeste gevallen naar een reguliere basisschool. Deze keuze hoeven de ouders meestal niet alleen te maken. Ze worden geholpen door de begeleidende organisatie van hun kind.

13.1 Een basisschool kiezen

De keuze is gemaakt, het kind gaat naar een reguliere basisschool. Welke school is echter het meest geschikt? Als leidster van de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf ken je het kind goed en het kan zijn dat ouders je deze vraag voorleggen en je vragen mee te denken. Elke school heeft zijn eigen manier van werken. Ouders kunnen letten op de algemene aspecten van de school, zoals sfeer, ligging, identiteit, grootte van de klassen en onderwijsvisie.

Ook is het van belang te weten of de school in de gelegenheid is rekening te houden met de visuele beperking van het kind. Je kunt ouders aanraden een informatief gesprek aan te gaan met de leiding van de school. Ze kunnen in dit gesprek informeren naar de mogelijkheden van de school waar het het aanbieden van individuele begeleiding betreft. Kan een leerkracht of remedial teacher extra tijd vrij maken? Heeft de school al vaker een kind met een beperking gehad en wat waren de ervaringen? Is de school bereid regelmatig contact te houden met een begeleidende instelling? Staat het hele team achter de aanname van het slechtziende kind? Kenmerkt de werkwijze en het dagprogramma van de groep zich door een bepaalde structuur waaraan het kind houvast kan hebben? De vraag hierbij zal steeds zijn: in welke omgeving komt het kind het beste tot zijn recht?

14 Twijfels

Het is goed om te weten dat de ontwikkeling van veel slechtziende kinderen voorspoedig verloopt. Toch kan het zijn dat je vragen en twijfels hebt over de ontwikkeling van de peuter in jouw groep. Het is daarom belangrijk goed te observeren en aanhoudende twijfels serieus te nemen. Bespreek je twijfels met ouders en met iemand van een begeleidende organisatie voor visueel beperkte mensen. De adressen zijn achter in dit boek te vinden.

Het kan zijn dat het kind al in begeleiding is bij één van deze organisaties. De organisatie kan vragen over de ontwikkeling van het slechtziende kind beantwoorden, mogelijk zorgen wegnemen, adviezen geven en meedenken over de te nemen stappen.

Een ontwikkelingsachterstand die op tijd wordt gesignaleerd, veroorzaakt later over het algemeen minder bijkomende problemen. Lang wachten kan echter leiden tot een vergroting van de achterstand en tot steeds meer onzekerheid bij de ouders.

Adressen

Voor vragen op het gebied van visuele (en meervoudige) beperkingen kun je terecht bij:

Bartiméus

Van Renesselaan 30A
3703 AJ Zeist
Nederland
Tel. (088) 88 99 888
Email: info@bartimeus.nl
www.bartimeus.nl

Sensis

St. Elisabethstraat 4
Postbus 54,
5360 AB Grave
Telefoon: (0486) 47 10 03
Website: www.sensis.nl

Visio Het Loo Erf

Amersfoortsestraatweg 180
1272 RR Huizen
Telefoon: (035) 698 57 11
Website: www.visioweb.nl

Lijst van geraadpleegde boeken

- Bals, I. *Gedragsskenmerken en visueel functioneren van kinderen met een cerebrale visuele inperking*.
- Afstudeerscriptie van de European Graduate School of Child Neuropsychologie.
- *Begeleidingsmap voor Ambulante Onderwijskundige Begeleiding (2006)*. Uitgave van Bartiméus.
- Boormans, G. e.a.(2005). *Mijn kind op de crèche of peuterspeelzaal*. Utrecht: Thieme/Meulenhoff.
- Delaet, L. e.a.(2002). *Werkboek voor de begeleiding van kinderen met visuele perceptiestoornissen (CVI)*.
Leuven: Acco.
- Eijden, A. & Y. Moleman (1999). *Spelontwikkeling en spelbegeleiding van slechtziende en blinde kinderen*.
Uitgave van Visio.
- Genderen, M. *Cerebrale visusstoornissen*. www.boerhaavenet.nl
- Gringhuis, D., J. Moonen & P. van Woudenberg (1996). *Kinderen die slecht zien: ontwikkeling, opvoeding en onderwijs*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Meire, F.M. e.a. (1995). *Kinderen met een visuele handicap*. Leuven: Acco.
- *Slechtziende en blinde kinderen in peuter- en kleutergroepen (1993)*. Uitgave van Visio.
- Roza, M. Bakker, K., Stokla-Wulfse, M. (2006) *Kijk mij eens! Een blinde peuter in de groep*.